ANUL II. — No. 7. IULIE 1891.

ANALELE
ARCHITECTUREI
ȘI ALE
ARTELOR CU CARE SE LÉGĂ

DIRECTOR I. N. SOCOLESCU ARCHITECT

CREDITUL PENTRU RESTAURĂRI

Chestiunea restaurării monumentelor istorice a început să intereseze în mod particular opinia publică și Parlamentele, judecînd după mișcarea ce se produce, orĭ de cîte orĭ este vorba de noĭ credite pentru aceste lucrări.

Noĭ, care am luptat și luptăm pentru intrarea în legalitate, ne bucurăm vĕḑînd că representanțiĭ țăriĭ, maĭ independențĭ ca uniĭ miniștri, vor să pună stavilă unor neregulĭ și abusurĭ ce de 17 anĭ se continuă cu ilustrele afacerĭ de restaurărĭ.

Nu suntem contra creditelor orĭ cît de marĭ, dar ceea ce dorim este ca lucrările de restaurărĭ să se facă de ómenĭ specialĭ, sub controlul direct al ministeruluĭ și al comisiuneĭ monumentelor publice, conform legiĭ comptabilitățiĭ și pe basa de proecte și devise întocmite în mod serios și exact.

Se înceteze speculațiunea și bunul plac al unor streinĭ, carĭ prin machinațiunĭ și intrigĭ meschine se mențin în capul acestor importante lucrărĭ, ce nu sunt capabilĭ a le conduce.

Respunsul energic și franc dat de d. prim-ministru general I. Em. Florescu, la cele expuse de d. deputat G. Palade, cu ocasia discuțiuneĭ generale a cereriĭ de credit, confirmă în modul cel maĭ strălucit cele ce am afirmat tot-d'a-una, — adică că lucrările de restaurărĭ s'aŭ întreprins pe base rele, de ómenĭ incapabilĭ și necinstițĭ.

Promisiunea d-luĭ prim-ministru de a face să intre lucrurile în legalitate, este un gaj puternic pentru noĭ, că vom vedea în curînd realisîndu-se îndreptarea unuĭ rĕŭ ce ne róde de 17 anĭ de ḑile.

Spre o maĭ complectă lămurire a afaceriĭ, dăm aci maĭ jos, coprinsul desbaterilor urmate la cameră cu acéstă ocasia :

Domnilor Deputați,

Comitetul delegaților de secțiunĭ, compus din d-niĭ :

Caracostea M. pentru secțiunea I;
Dobrescu-Argeș „ „ II;
Dr. Brândză „ „ V;
Tzony M. „ „ VI;
Slătineanu Lenș „ „ VII, și subsemnatul pentru secțiunea IV, în lipsa d-luĭ Corjescu C., delegatul secțiuneĭ III, întrunindu-se în ḑiua de 26 a. c., sub președința d-luĭ Dr. Brândză, a luat în cercetare proiectul de lege prin care guvernul este autorisat a cheltui pentru restaurările, reedificările și reparațiunile monumentelor religióse, suma de leĭ 1,809,856, banĭ 70, și 'l-a admis în unanimitate, numind pe subsemnatul raportor, spre a vĕ expune următórele :

Sumele ce s'aŭ acordat pînă în present pentru restaurarea monumentelor religióse de o importanță istorică, n'aŭ fost îndestulătóre pentru terminarea lor definitivă și nicĭ nu se putea precisa de la început cifrele cerute de asemenea lucrărĭ.

Readucerea acestor monumente la starea ce aveaŭ în trecut, reclama studiĭ pregătitóre, și aceste studiĭ nu puteaŭ fi întregĭ într'un interval scurt de timp, din causa lipseĭ ómenilor technicĭ destul de bine pregătițĭ pentru asemenea lucrărĭ importante și speciale, și totușĭ, chiar dacă am fi posedat de la început tóte datele trebuitóre, technice și artistice, nu s'ar fi putut calcula cu precisiune întinderea operilor de restaurare, de cît după începerea acestor lucrărĭ spre a se constata în mod practic trăinicia fie-căreĭ părțĭ și a se ști cu siguranță ceea-ce era de conservat, și ceea-ce urma a se clădi din noŭ.

De aci necesitatea de a se cere diferite credite suplimentare și extraordinare și de aci restaurările, avînd a lupta cu o sumă de greutățĭ, a trebuit fatalmente să mérgă fórte încet.

Pentru a se înlătura întîrḑierile ce causéză lipsa de fondurĭ suficiente pentru terminarea reînouireĭ unor monumente atît de prețióse națiuneĭ romîne, s'a presentat proiectul de lege pentru votarea sumeĭ totale necesară acestor reconstruirĭ, carĭ se vor face sub priveghiarea directă a ministeruluĭ de culte, conform cu legea comptabilitățeĭ generale a Statuluĭ.

Comitetul delegaților, de acord cu d. ministru al instrucțiuneĭ, a primit modificările făcute de secția V, prin carĭ sumele necesare pentru zugrăvitul bisericeĭ catedrale a Episcopieĭ de Hușĭ, pentru terminarea reparațiunilor edificiilor și bisericeĭ catedrale a Episcopieĭ de Roman și a Episcopieĭ de Rîmnic Noul-Severin, carĭ în total ridică la suma de leĭ 72,600, s'aŭ suprimat, de óre-ce acele lucrărĭ s'aŭ îndeplinit cu resursele budgetare ale Statuluĭ.

Creditul cerut se micșoréză dar, cu suma de leĭ 72.600, remînênd numaĭ 1.907.256 leĭ, 15 banĭ.

Art. III s'a suprimat.

Cu aceste modificărĭ primindu-se proiectul de comitetul delegaților, subsemnatul, în calitate de raportor, are onóre a vĕ ruga, d-lor deputațĭ, să 'ĭ dațĭ și aprobarea d-vóstre.

Raportor, I. CIUFLEA.

PROIECTUL DE LEGE

PRESENTAT DE GUVERN

Art. 1. — Guvernul este autorisat a cheltui pentru restaurările, reedificările și reparațiunile monumentelor religióse suma de leĭ 1.809.856, banĭ 70, efectivĭ și anume:

Leĭ.	B.	
1) 433.769	05	pentru terminarea palatuluĭ și dependințelor Episcopieĭ Curțeĭ-de-Argeș, a clopotnițeĭ paraclisuluĭ, galeriilor de legătură, decorațiunilor și mobilieruluĭ necesar, conform unuĭ anume devis;
2) 619.140	—	pentru terminarea restaurăreĭ interióre a bisericeĭ Treĭ-Ierarchĭ din Iașĭ și a clădirilor dependințĭ;
3) 119.534	—	pentru reedificarea bisericeĭ Sf. Nicolae din Iașĭ, decorațiunea interióră și exterióră, terminarea definitivă și mobilierul coprins;
4) 264.813	65	pentru restaurarea bisericeĭ Sf. Dumitru din Craiova, construcțiunĭ, decorațiunĭ interióre și exterióre, mobilier, etc.
5) 300.000	—	pentru restaurarea Mitropolieĭ din Têrgoviște;
6) 28,600	—	pentru zugrăvitul bisericeĭ catedrale a Episcopieĭ de Hușĭ și terminarea reparațiunilor;
7) 29.000	—	pentru terminarea reparațiunilor începute la Episcopia Rîmnic Noul-Severin;
8) 18.000	—	pentru reparațiunile edificiilor și bis. catedrale ale Epis. de Roman.

Art. II. — Se acordă guvernuluĭ autorisarea de a emite rentă amortisabilă 5 la sută pînă la concurența sumeĭ efective de leĭ 1.979.856, banĭ 15, pentru efectuarea lucrărilor de maĭ sus.

Acéstă sumă se va emite treptat și în proporțiunea cifrelor trebuitóre lucrărilor de făcut anual.

Art. III. și cel din urmă. — Pînă la efectuarea acesteĭ emisiunĭ de rentă, ministerul de finance este autorisat a pune la dispositia ministeruluĭ de culte și instrucțiune publică sumele necesare din fondul produs prin emisiunea de rentă, efectuată în virtutea legeĭ, sancționată cu decretul regal No . . . din . . . pentru lucrările din portul Constanța, fond care stă astădĭ fără întrebuințare, nefiind lucrările încă începute.

PROECTUL DE LEGE

MODIFICAT DE COMITETUL DELEGAȚIILOR

Art. 1.— Guvernul este autorisat a cheltui pentru restaurările, reedificările și reparațiunile monumentelor religióse suma de leĭ 1.809.856, banĭ 70, efectivĭ și anume:

Leĭ	B.	
1) 433.769	05	pentru terminarea palatuluĭ și dependințelor Episcopieĭ Curțeĭ-de-Argeș, a clopotnițeĭ, paraclisuluĭ, galeriilor de legătură, decorațiunilor și mobilieruluĭ necesar, conform unuĭ anume devis;
2) 619.140	—	pentru terminarea restaurăreĭ interióre a bisericeĭ Treĭ-Ierachĭ din Iașĭ și a clădirilor dependințĭ;
3) 119.534	—	pentru reedificarea bisericeĭ Sf. Nicolae din Iașĭ, decorațiunea interióră și exterióră, terminarea definitivă și mobilierul coprins.
4) 264.813	65	pentru restaurarea bisericeĭ Sf. Dumitru din Craiova, construcțiunĭ, decorațiunĭ interióre și exterióre, mobilier etc.
5) 300.000	—	pentru restaurarea mitropolieĭ din Têrgoviște.

Art. II.— Se acordă guvernuluĭ autorisarea de a emite rentă amortisabilă 5 la sută până la concurența sumeĭ efective de leĭ 1.979.856, banĭ 15, pentru efectuarea lucrărilor de maĭ sus.

Acéstă sumă se va emite treptat și în proporțiunea cifrelor trebuitóre lucrărilor de făcut anual. Ea se va cheltui de minister conform legeĭ comptabilitățeĭ și pe basa deviselor stabilite.

D. *președinte*, discuțiunea generală este deschisă.

D. Palladi are cuvîntul.

D. *G. D. Palladi*, d-lor deputațĭ, d. ministru al instrucțiuneĭ publice actual, a presintat Camereĭ un proiect de credit de leĭ 1.737.000, pentru restaurarea și repararea monumentelor istorice. Cred, d-lor deputațĭ, că atuncĭ cînd se vine cu acest credit, Camera are nevoie să'șĭ rememoreze istoricul acestuĭ credit, să vadă dacă în cunoscință de causă se cere Camereĭ acest credit, saŭ dacă numaĭ se cere să votăm o cifră despre a căreĭ sórtă viitorul are să se însărcineze să arate ce are să se întemple cu ea.

De la început, d-lor, țin a declara că împărtășesc cu totul preocuparea acelora carĭ doresc ca monumentele nóstre naționale să fie restaurate, pentru ca ast-fel în present și în viitor strălucirea trecutuluĭ să aibă un document viŭ în monumentele restaurate.

Dar tocmaĭ pentru că din acest punct de vedere înțeleg votarea credituluĭ, tocmaĭ de aceea trebue să fac óre-carĭ reserve în privința credituluĭ care se propune.

In adevĕr, d-lor, se cere 619.000 leĭ pentru Treĭ-Erarchĭ 119.000 pentru Sf. Nicolae, 264,000 pentru Sf. Dumitru etc.

Cum? Pe ce basă? Pe ce studiĭ? Ce se presintă Cameriĭ de d. ministru de culte cînd vine să céră aceste cifre? Nimic! Din contră, d. ministru continuă opera pe care d. Th. Rosetti a început'o și vine ca să ne convieze să dăm noĭ de lucru d-luĭ Lecomte; pronunț acest nume fiind-că este bine ca să cunóștem sufletul acesteĭ afacerĭ, ca ast-fel să știm ce s'a făcut și ce maĭ e de făcut.

D. Lecomte este un mare artist; dar din punctul de vedere al comptabilitățeĭ el reservă Camereĭ și budgetuluĭ marĭ surprinderĭ. In adevĕr, opera sa de căpetenie este restaurarea Curțeĭ-de-Argeș, pentru care fusese consultat d. Violet-le-Duc, unul din ceĭ maĭ marĭ restauratorĭ. Violet-le-Duc studiind afacerea, a opiniat că pentru a restaura Curtea-de-Argeș trebuia cheltuițĭ 250.000 leĭ.

Intrat în afacere d. Lecomte; în loc de restaurație, s'a însărcinat să ne dea un produs al imaginațiuneĭ sale și de la 250.000 leĭ, suma costuluĭ, s'a ridicat la 1.700.000 leĭ; d. Lecomte nu vrea să restaureze; d-sa este un creator; d-sa are în mintea sa minunĭ architectonice și spera ca acéstă Cameră și guvernul să'ĭ pună la dispositiune financele țereĭ pentru ca să pótă pună în aplicare minunile imaginațiuneĭ sale.

D-sa a maĭ știut să 'șĭ asigure o léfă permanentă a căreĭ cifră d. ministru o póte spune cu exactitate.

D. *D. Butculescu*, 2.500 leĭ pe lună.

D. *G. D. Palladi*, 2.500 leĭ pe lună și pe iarnă și pe vară. Știțĭ decĭ cum s'a procedat cu Curtea-de-Argeș.

Acum se propune continuarea restaurărilor pe aceeașĭ cale și mĕ mir cum a credut d. ministru că, după ce Camera a cunoscut ce s'a întîmplat, va maĭ putea cădea în cursa în care a maĭ cădut. Cum 'șĭ închipuește d. ministru ca acéstă Cameră va vota acest credit?

Căcĭ ce se întîmplă? Architecțiĭ noștriĭ s'aŭ deșteptat; eĭ aŭ vĕdut că în loc de restaurare se face o distrugere; eĭ aŭ vĕdut că aci este o mînă aprópe impiă din punct de vedere

al monumentelor nóstre istorice, care pune distrugerea, dinamita, în loc de restaurare; atuncĭ architecțiĭ romînĭ aŭ deșteptat opiniunea publică, prin broșurĭ și memoriĭ, și aŭ făcut apel la Cameră să înceteze de a maĭ continua ast-fel de restaurărĭ; eĭ bine, mě mir cum d. ministru al cultelor vine să presinte din noŭ înaintea Camereĭ acest credit, în aceleașĭ condițiunĭ ca și vechile credite de distrugere de care am vorbit.

D-lor, o operă a d-luĭ Lecomte este St. Nicolae de la Iașĭ, și vě aducețĭ aminte de d. N. Ionescu, care regret că nu este aci, a venit în acéstă afacere emoționat, ca romîn și istoric, și a arětat că s'a făcut cu ocasiunea acelei restaurărĭ o profanațiune; că în loc de restaurare a făcut o rěsturnare; a rěsturnat piatră după piatră, așa în cît nu maĭ este nimic din cea ce a fost, și vrea să pună în loc un produs costisitor al imaginațiunilor sale. Eŭ înțeleg cînd restaurezĭ să păstrezĭ tot ce potĭ din vechia clădire; să adunĭ bucățică cu bucățică ast-fel în cît cînd intru într'un monument restaurat, să pot să mě închin înaintea reliquelor trecutuluĭ ca la niște suvenirĭ ale istorieĭ naționale și strămoșeștĭ; dar să vină o mînă impiă să distrugă monumentele existente și în loc de ceea ce a fost să-mĭ arate aur și argint în tóte părțile, ca să mě sperie ca pe un sělbatic, acésta nu este restaurare, acésta este o profanațiune. D. Lecomte a credut că dacă în loc de monumentele ce sunt va pune aur și argint, Camera se va prosterna și va dice: daŭ înainte baniĭ țěreĭ pentru a putea clădi nouĭ idolĭ aurițĭ în care e atît de meșter d. Lecomte. Eŭ cred că nu se cade a se maĭ lăsa să se întîmple și cu cele-alte monumente ce s'a întîmplat cu St. Nicolae de la Iașĭ și cu St. Dumitru de la Craiova.

De aceea, d-lor,, cu drept cuvînt s'a dis: trebue ca guvernul să convóce o comisiune de architecțĭ romînĭ, cărora să le pună în vedere obiectul ce urmărim; să determine stilul în care înțelegem a se face restaurarea; să determine suma care ne ar costa, și după ce comisiunea se va pronunța, lucrarea sa să se aducă guvernuluĭ.

Intreb: are d. ministru acéstă lucrare? Presintă d-sa Camereĭ lucrările uneĭ comisiunĭ de architecțĭ romînĭ, și de ómenĭ luminațĭ în istoria țěreĭ, carĭ să ne afirme că creditul acesta tinde la adevěrata restaurare și că creditul este suficient?

De socotelile d-luĭ Lecomte ne speriăm, căcĭ dacă d-sa ar cere o sumă óre-care pentru nouile restaurărĭ, luîndu-ne după Curtea de Argeș, avem dreptul să ne așteptăm că ne va trebui o sumă înzecit maĭ mare. In sesiunea trecută, d-lor, lucrul luase óre-care îndrumare spre bine, guvernul căutase să numéscă o comisiune, de cît în loc de a se numi în comisiune ómenĭ technicĭ, s'aŭ numit numaĭ persóne erudite în alte ramurĭ; persóne de alt-fel fórte remarcabile, între care în prima linie strălucea d. Kogălniceanu; dar ómeniĭ technicĭ unde sunt?

Unde sunt architecțiĭ carĭ să vadă dacă sumele sunt suficiente, și carĭ să controleze devisurile dacă ele sunt în sensul ideilor ce animéză Camera? Nu sunt nică-ierĭ; D. ministru nu le are. In asemenea condițiunĭ putem noĭ vota acest credit? A vota acest credit, în condițiunile în carĭ el se presintă, ar fi cea maĭ mare greșélă din partea nóstră, ar fi să continuăm de a ne face compliciĭ aceluia care a distrus monumentele noastre istorice, și ar fi a inchide ochiĭ, mergînd pe aceeașĭ cale regretabilă, pe care toțĭ o desaprobă, de și am fost deșteptațĭ de usul și de abusul ce s'a făcut în trecut cu sumele acordat pentru asemenea scopurĭ.

De aceea, nu putem face alt-ceva de cît să respingem creditul ce ni se cere, și în același timp să exprimăm o dorință ca d. ministru să alcătuiască o comisiune, în care să intre ómenĭ technicĭ și ómenĭ de artă, să fie istoricul alăturĭ cu architectul, și ast-fel toțĭ împreună să aducă înaintea Camereĭ tóte studiile și tóte devisele, și cînd d. ministru va presinta acéstă lucrare, atuncĭ nimenĭ dintre noĭ nu va refusa acest credit, pentru că va sci ce votéză. Intru cît însă d. ministru ne va ține in tenebre, noĭ nu'l putem urma, orĭ-ce dice d-sa spre a ne îndemna să'ĭ votăm creditul. Din contra, credem că d-sa se va întórce pe calea cea adevěrată, alcătuind o comisiune în sensul ce avuseiŭ onóre a vě spune, în care, spre exemplu, să fie chemat a lua parte D. Nicolae Ionescu, om care s'a pasionat de acéstă cestiune, om care, cînd vorbea de ea, vorbea într'însul simțul patriotismuluĭ și vedea pe omul care are consciința de sanctitatea lucruluĭ distins.

Cînd ni se va presenta raportul uneĭ asemenea comișiunĭ, atuncĭ, d-le ministru, vě acordăm creditul ce cerețĭ; pînă atuncĭ însă permitețĭ-ne a vě spune că este o surprindere pentru noĭ vědînd că vě însușițĭ un credit, de altmintrelea de toțĭ combătut de mult, și acum presentat Camereĭ în aceste condițiunĭ.

Cred că, orĭ-carĭ ar fi atenuările ce ar vrea să facă d. ministru, critica mea rěmîne în tótă întregimea eĭ și creditul trebue respins.

Póte ca în trecut să nu fie angagiat personal d. ministru în acéstă afacere; d-sa însă este astădĭ angagiat pentru că a venit cu acest credit semnat de d-sa înaintea Camereĭ, și orĭ cîtă insistență s'ar pune pentru obținerea acestuĭ credit, eŭ sunt sigur că el nu va căpăta aprobarea Camereĭ.

D. General I. Em. Florescu președintele consiliuluĭ, d-lor deputațĭ, nu contest adevěrurile exprimate cu atîta elocință de onor. d. Palladi.

In adevěr, Curtea-de-Argeș este astădĭ restaurată ast-fel în cît face admirațiunea orĭ-căruĭ cunoscător; dar în privința cheltuelilor ce a necesitat acéstă restaurare nu s'aŭ făcut studiĭ aměnunțite, ast-fel cum trebue să se facă cînd este vorba de o întreprindere publică, pentru ca devisurile să nu varieze în modul cum a variat devisurile Curțeĭ-de-Argeș.

Tot cu asemenea regretabilă ușurință s'a întreprins și lucrarea de restaurare a unuĭ alt monument religios nu maĭ puțin important și interesant ca suvenire istorică; voiŭ să vorbesc de mitropolia de la Tîrgoviște. Fără să existe planurĭ și devisurĭ precise pentru restaurarea acestuĭ monument istoric, s'aŭ cheltuit 60.000 leĭ cu facerea de schele, și la ce aŭ servit aceste schele? La nimic alt de cit ca să pótă ridica cu desěvîrșire învelitórea bolților acestuĭ monument, ast-fel în cît ruina luĭ să fie maĭ sigură și maĭ precipitată, de óre-ce restaurarea nu se urma imediat.

De maĭ mulțĭ anĭ mitropolia din Tîrgoviște stă descoperită; plouă într'însa; se ruinéză din ce în ce maĭ mult: schelele putredesc, și în curînd nu vom maĭ avea nimic din acele schele pentru carĭ s'a cheltuit suma de leĭ 60.000. In fața unor asemenea împregiurărĭ, ministrul de culte a credut de datoria sa, să vě presinte un proiect de lege. (Sgomot).

Guvernul, d-lor, nu póte fi maĭ puțin interesat de cât d-vóstre la restaurarea prețióselor nóstre monumente religióse; prin urmare, putețĭ fi încredințațĭ că se vor lua tóte měsurile pentru ca planurile și devisurile necesariĭ să se alcătuiască sub ochiĭ uneĭ anume comisisiunĭ, compuse din persóne speciale și competente, și la viitórea sesiune vom veni cu un credit basat pe studiĭ complete. De aceea declar că retragem acest proect de lege.

SERVICIELE DE ARHITECTURA

Cu ocasiunea discutăriĭ budgetuluĭ Ministeruluĭ Instrucţiuniĭ Publice şi al Cultelor, s'a iscat în Cameră un incident destul de curios, care ar fi trebuit să provóce o angajare, din partea guvernuluĭ de a preschimba organisarea servicielor de architectură, ce funcţionéḑă pe la diversele Ministere.

Iacă de ce este vorba:

Pentru trebuinţele de construcţiunĭ din noŭ saŭ întreţinerĭ de locale, Ministerele de Interne, Culte, Domeniĭ şi Resboiŭ, aŭ câte un serviciŭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin complect, de architectură.— Aceste serviciĭ sunt organisate în mod diferit, la fie-care Minister, şi salariele ce se daŭ personaluluĭ, ne întemeiate pe nicĭ o normă, de unde resultă o situaţie cu totul anormală, de óre-ce vedem că pentru acelaşi fel de serviciŭ public funcţionéḑă la fie-care Minister un personal cu o deosebită organisare.

Din tot personalul ce se află pe la diversele Ministere, cel de la Culte este de netăgăduit cel maĭ bine plătit, adică cum ar trebui plătite tóte cele l'alte.— Ast-fel architectul şef are 800 leĭ leafă lunară şi 200 leĭ diurnă, iar ajutorul de architect 600 leĭ lunar.

Acéstă situaţie a dat ocasie d-luĭ Tzoni să se ridice în cameră — cu ocasia discutăriĭ budgetuluĭ Ministeruluĭ Cultelor— şi să ceară suprimarea diurneĭ şefuluĭ precum şi postul de ajutor, creatŭ în noul buget.

Dacă d-nu Tzoni ar fi pus chestiunea pe terenul organisărĭ, l'am fi aplaudat cu deosebire, căcĭ am fi véḑut cu satisfacţie că se găsesc membri aĭ parlamentuluĭ carĭ să aducă în public chestia organisăriĭ, în mod uniform, a unor serviciĭ publice de o egală necesitate şi importanţă. Nu acesta însă a fost motivul, ci pur şi simplu o chestie de economie bugetară, întemeiată pe o argumentaţie destul de greşită.

Spre a fi maĭ lămuriţĭ, dăm aci maĭ jos întreagă cuvîntarea d-luĭ Tzoni:

. . . .

„A doua reducere pe care o propun este privitóre la biuroul de architectură al ministeruluĭ. Proiectul de budget al d-luĭ Maiorescu prevedea un architect plătit cu 800 leĭ léfă şi 200 leĭ diurnă, şi un desemnator cu 300 leĭ mensual.

In proiectul guvernuluĭ vedem la statul personaluluĭ: un architect cu 800 leĭ salariŭ şi 200 leĭ diurnă; un ajutor cu 600 leĭ léfă pe lună şi un desemnator cu 300 leĭ. Vrea să ḑică, în noul proiect se propune un ajutor de architect maĭ mult. Intreb: care este utilitatea acestuĭ ajutor ce se prevede în maĭ mult pentru anul curent, de vreme ce pentru tóte construcţiunile şcolare ministerul are architecţĭ deosebiţĭ, plătiţĭ din fondurile speciale?

Dar dacă nicĭ o lucrare de óre-care însemnătate nu se face prin intermediul architectuluĭ permanent al ministeruluĭ; dacă în atribuţiile luĭ nu intră de cât reparaţiunile diverselor localurĭ şcolare, ce cad în sarcina Statuluĭ, reparaţiunĭ carĭ pentru anul curent nu se ridică la maĭ mult de 55.000 leĭ, ca şi anul trecut, nu vèd pentru ce 'i s'ar prevedea şi un ajutor, pe care d. Maiorescu nu'l credea necesar, şi a căruĭ utilitate n'a apărut pentru prima óră de cât cu ocasia venireĭ actualuluĭ d. ministru în capul afacerilor. D-sa este de prea puţin timp la postul seŭ pentru ca să pótă aprecia nevoile ministeruluĭ tot atât de bine ca un vechiŭ ministru de instrucţie, ca d. Maiorescu.

Mi se va obiecta că şcólele sunt numeróse, rĕspândite pe întreg teritoriul ţĕreĭ şi că reparaţiunea lor presintă dificultăţĭ pe carĭ un singur om nu le póte învinge. Voiŭ rĕspunde: le-a învins pînă în present, le póte învinge şi în viitor; destul să pună bună-voinţă, muncă şi activitate în serviciul sĕŭ.

Este sciut, pe de altă parte, că architectul ministeruluĭ nu merge pretutindenĭ unde este o reparaţiune de făcut, spre a întocmi devisul şi a supraveghia lucrările. Activitatea sa se mărgineşte pentru cîte-va reparaţiunĭ maĭ însemnate; cele mărunte se fac prin intermediarul directorilor şi deseorĭ à altor persóne private carĭ fac lucrarea fără nicĭ o remuneraţiune.

Aşa 'mĭ amintesc că pe timpul d-luĭ Chiţu eŭ însu'mĭ am fost însărcinat să alcătuesc devisul şi să supraveghiez lucrările de reparaţiunĭ ale liceuluĭ din Iaşĭ, carĭ se ridicaŭ la 50,000 leĭ şi am făcut'o în mod cu totul gratuit, fără să zăresc picior de architect ministerial pe la Iaşĭ.

Chiar presupunênd însă că 'ĭ s'ar impune obligaţiunea de a întocmi el însuşĭ devisurile şi a asista la recepţiunea lucrurilor — căcĭ cît despre supraveghiarea lor ea se va face tot-d'auna maĭ bine prin ajutorul directorilor, carĭ sunt permanenţĭ în localitate, nu timporarĭ ca architectul — tot nu constitue un serviciŭ în disproporţie cu puterile unuĭ om, cînd e vorba de o sumă totală de lucrărĭ, carĭ nu se urcă la maĭ mult de 55,000 leĭ pe an.

Drept probă la acésta este administraţiunea sf. Spiridon din Iaşĭ, care are 14 spitale, rĕspîndite pe întregul teritoriŭ al Moldoveĭ, pentru reconstruirea şi reparaţiunea cărora are prevĕzut în budgetul anuluĭ curent o sumă de 450,000 leĭ. Eĭ bine, sciţĭ din ce personal se compune biuroul architectonic al acesteĭ administraţiĭ? Dintr'un singur architect, plătit cu 550 leĭ pe lună, fără desemnator şi fără ajutor. Şi să se noteze că acest architect maĭ este însărcinat şi cu lucrările balneare ce se execută la Slănic, carĭ ele singure se sue la maĭ multe sute de miĭ leĭ pe an.

Dacă decĭ un architect distins ca d-nu Gabrielescu se mulţumesce cu 550 leĭ pe lună pentru a dirige lucrărĭ de o importanţă de zece orĭ maĭ mare de cît aceea care cade în sarcina architectuluĭ ministeruluĭ instrucţieĭ—cel puţin pentru anul curent — nu vĕd pentru ce acestuĭ architect, pe lîngă salariul cu mult maĭ mare de 800 leĭ ce 'ĭ se plătesce mensual, 'ĭ s'ar acorda şi un ajutor, plătit de el însuşĭ cu 600 leĭ pe lună. Acésta ar fi o risipă a banilor publicĭ, şi o risipă absolutamente nejustificată.

Nu maĭ vorbesc de diurna de 200 leĭ pe lună ce ambiĭ miniştri de la instrucţie propuneaŭ să se acorde architectuluĭ pe lîngă léfa de 800 leĭ mensual ce primesce, de vreme ce acéstă diurnă a fost suprimată de comisiunea budgetară, lucru pentru care mĕ grăbesc a'ĭ aduce omagiile mele, cu atît maĭ vĕrtos că la alte capitole ale budgetuluĭ ce ecsaminăm, o să fiŭ nevoit a mĕ înscri printre antagoniştiĭ sĕĭ ceĭ maĭ hotărîţĭ.

De căt-va timp observ, miniştri se întrec care de care a spori apuntamentele personaluluĭ technic de care administraţiunile lor aŭ nevoe, şi acésta în disproporţie cu salariile acordate prin legĭ speciale inginerilor din serviciul lucrărilor publice, şi chiar al drumurilor de fer. Acésta creează inegalităţĭ între specialiştiĭ de aceeaşĭ categorie, carĭ sunt cu desĕvîrşire nedrepte. Am întrebat cine era architectul plătit la ministerul instrucţiuneĭ cu 800 leĭ pe lună, şi căruia se propunea încă un adaos de 200, şi mi s'a rĕspuns că este o persónă de curĕnd întórsă din streinătate; cu alte cuvinte un debutant. Apoĭ un inginer, după studiĭ teoretice cu mult maĭ îndelungate, şi carĭ reclamă o muncă şi o încordare a minteĭ neasemĕnat maĭ mare, începe cariera la noĭ cu 370 leĭ pe lună, ca inginer clasa 3; după 3, 4 anĭ, une-orĭ şi maĭ

mult, trece la 450; după o periódă de timp încă şi maĭ lung, la 550 leĭ, şi aşa maĭ departe, în cât tocmaĭ la bětrîneţe, dacă ajunge dupĕ verĭ-o 20 saŭ 25 anĭ de muncă continuă şi de altminterĭ ostenitóre ca aceea a unuĭ architect, parvine în fine a primi, ca inspector clasa 2, salariul mensual de 900 leĭ. Pe când, lipsite de o organisaţiune maĭ temeinică, precum sunt ministerele cu biourourĭ architectorale, acordă titularilor acelor posturĭ, cu o uşurinţă în adevĕr surprindĕtóre, salariĭ absolut disproporţionate cu munca ce desvălesc şi vechimea serviciilor lor personale.

Acéstă inegalitate de tratament între architecţĭ şi inginerĭ este cu atât maĭ nedréptă cu cât ceĭ d'întêiŭ maĭ aŭ şi resursa lucrărilor particulare, resursă ce lipsesce aprópe cu desĕvîrşire celor de al duoilea, odată intraţĭ în serviciul Statuluĭ.

Finalmente, găsesc că architectul ministeruluĭ de instrucţiune este de ajuns de bine plătit, în raport cu serviciile ce este chiemat a aduce, cu supraveghiarea unor lucrărĭ a căror valóre totală nu se ridică la maĭ mult de 55.000 leĭ, pentru ca să facă singur acéstă lucrare, fără să 'ĭ se maĭ acorde şi un ajutor, a căruĭ nevoe nu se simţia acum 8 lunĭ, pe timpul când d. Maiorescu întocmea proiectul sĕŭ de budget, şi cum nimic nu s'a adaos la lucrărĭ de atuncĭ încóce, învederat că nevoia luĭ nu se simte maĭ mult astădĭ.

Propun decĭ, prin amendamentul ce am avut onóre a depune la biuroŭ, reducerea acestuĭ ajutor de architect a căruĭ utilitate prin nimic nu se justifică. In afară de casurile de trebuinţă absolută, dovedite cu probe palpabile, nu cu apreciaţiunĭ vagĭ, părerea mea este că în genere, d-lor deputaţĭ, trebue respinse orĭ-ce creaţiunĭ de posturĭ nouĭ, nicĭ odată funcţionarul intrat în statul personaluluĭ, nimic pe lume, nicĭ chiar mórtea nu'l maĭ póte scóte."

Din cele de maĭ sus, vedem că d. Tzoni, maĭ întîiŭ voeşte ca personalul de architectură să varieze după semnele budgetare pentru reparaţiĭ, şi la cas de nevoe să fie suprimat, chiar, dînd delegaţie, directorilor de şcolĭ a face lucrările de reparaţiĭ. Şi ca să complecteze acéstă argumentaţie, d-sa propune ca la cas de nevoe pentru cîte o lucrare maĭ importantă să se *cerşéscă* serviciul gratuit a ver unuĭ specialist din localitate, după cum spune că a făcut cu d-sa d. Chiţu. Este óre sigur d. Tzoni că se vor găsi tot-d'a-una miniştri dispuşĭ a cerşi serviciĭ de la particularĭ şi specialiştĭ desinteresaţĭ pentru binele public ca d. Tzoni? Ne îndoim şi esceptia Chiţu-Tzoni nu cred că póte deveni regulă.

Mergînd maĭ departe d. Tzoni — în calitate de inginer — resuflă puţin şi caută o argumentaţie de alt gen într'o împrejurare cu totul particulară. *Titularul de la culte e debutant,* zice d. Tzoni, şi ca atare nu merită să ia o léfă aşa mare. Dar óre se discută importanţa serviciuluĭ saŭ persóna ce ocupă în ast moment serviciul? Noĭ credem că şi aci e greşit d-nu Tzoni, căcĭ dacă titularul actual e debutant, n'are de cît ministrul respectiv să 'l înlocuiască cu unul maĭ cu esperienţă; bugetul prevede postul iar nu persóna ce 'l va ocupa şi din acest punt de vedere trebue se regulăm salariele dupĕ serviciele ce ne propunem a cere celuĭ ce va fi chemat să ocupe locul. D. Tzoni însă nu se mulţumeşte pe slaba argumentaţie de maĭ sus şi profită de ocasie a face o comparaţie între architecţĭ şi inginerĭ, arătînd că ingineriĭ dupĕ o *încordare a minţi neînsemnat de mare şi dupĕ studiĭ teoretice mult maĭ îndelungate* (ca ale architecţilor) *intră în carieră cu 370 leĭ lunar şi de abia pe la bătrîneţe dupe 20—30 anĭ de serviciŭ ostenitor ajunge la 900 leĭ léfă lunară.*

Şi pe acest diapason, se miră de uşurinţa în adevĕr surprindĕtóre, cu care se dă salariĭ absolut disproporţionate architecţilor în raport cu ingineriĭ.

D. Tzoni pare a vroi să ne spună, că ingineriĭ de şi ştiŭ carte de miĭ de orĭ maĭ multă ca architecţiĭ, totuşĭ sunt rĕŭ apreciaţĭ; şi dacă eĭ sunt rĕŭ apreciaţĭ, de ce să nu fie şi architecţiĭ—*cari de abia ştiŭ buchiile*—în raport cu ingineriĭ.

Ciudată logică.

Inţelegém pe d. Tzoni să propună — cu ocasia budgetuluĭ Ministeruluĭ lucrărilor publice — ca lefurile inginerilor se fie sporite, dupĕ cum a fost acelea ale magistraţilor, dar nu pricepem ca să céră ca architecţiĭ să fie puşĭ la post, pe cuvîntul că inginerii sunt deja de mult. Cu atît maĭ rĕŭ pentru inginerĭ dacă nu pot face alt-fel, de cît se sufere un jug ce singurĭ şi 'l-a pus de gît, căcĭ nu architecţiĭ aŭ organisat corpul de inginerĭ, ci inginerii singurĭ.

Dar pe lîngă argumentaţia nóstră, d. ministru al cultelor, respundînd d-luĭ Ţoni, a demonstrat pînă la evidenţă că acusaţiunile aduse de d-sa cu privire la lucrările ce se cere personaluluĭ de architecţĭ, sunt cu totul ne întemeiate.

Iată cuvîntarea de respuns nu a d-luĭ **Ministru G. Dem. Teodorescu**:

. . . .

„Tot d-sa maĭ propune desfiinţarea postuluĭ de ajutor al architectuluĭ de pe lîngă serviciul respectiv al ministeruluĭ, adăogênd imputarea că în capul acestuĭ biuroŭ sunt tinerĭ neexperimentaţĭ, ridicaţĭ de odată la funcţiunĭ de cîte 600 şi 800 leĭ pe lună. Imĭ pare bine că d. Tzoni înlesneşte ministruluĭ ocasiunea d'a pune pe onor. Adunare în posiţiune să afle cum stăm cu acest serviciŭ. Fără a maĭ vorbi despre biuroul construcţiunilor de sub d. D. A. Sturdza, vĕ voiŭ spune că la acest minister s'a aflat tot-d'auna trecut în budget un architect plătit cu 1000 leĭ pe lună, afară de personalul subaltern, care era plătit din fondul construcţiunilor, căcĭ adĭ nu e vorba de simple reparaţiunĭ la şcóle şi monastirĭ, ce avem de supraveghiat şi verificat întreţinerĭ, nouĭ clădirĭ şcolare de milióne, institute, teatrul şi vechia archivă, etc. Salariul de 1000 leĭ al architectuluĭ a fost redus de către comisiunea budgetară de acum treĭ anĭ la 800 leĭ pe lună, ceea ce a decis pe titularul care avea acéstă funcţiune să se retragă, din causă că de la lucrărĭ particulare cîştigă cu neasemĕnare maĭ mult. Să nu credeţĭ că e asemĕnare între acest departament şi cele-alte ministere relativ la serviciul architectureĭ. Bisericele şi monastirile întreţinute de Stat sunt nu numaĭ numeróse, dar şi rĕspîndite în tótă ţara, prin locurĭ adesea dificile: cîte cheltuelĭ n'ar ocasiona simpla transportare a unuĭ architect spre a face devise de reparaţiunĭ; cît timp nu se perde cu dusul şi întorsul! Cine e omul technic care să priméscă o ast-fel de însărcinare? Eŭ personal m'am adresat la uniĭ, alţiĭ, dar n'am isbutit să 'ĭ atrag. De aceea prevĕdusem prin budget o diurnă lunară de încă 200 leĭ, de óre-ce ea tot se dă din fondul lucrărilor de executat. In acelaşĭ scop am prevĕdut şi un architect ajutor; căcĭ pe cînd architectu-cap e dus prin ţară, cine voiţĭ să conducă lucrările de biuroŭ, să continue verificările şi să dirigă cel-alt personal? Nu cred că, pentru afacerĭ technice, pot trimite simpli împiegaţĭ din minister. Avem monastirĭ de munte, pe carĭ vijeliele de iarnă le desvelesc aprópe cu totul, avem 1.109 localurĭ şcolare clădite anume, 1.020 vechĭ 1.285 închiriate, în total suma de 3.414. Lăsînd la o parte verĭ-o 3.000 şcóle rurale, restul urméză a fi întreţinute în bună stare, căcĭ aŭ costat pe Stat atîtea milióne; avem apoĭ edificiĭ însemnate în curs de esecutare, altele abia începute. Nu voiţĭ ca ele să fie supraveghiate? Nu cunóscetĭ criticele acerbe ce se aduc moduluĭ cum s'aŭ construit unele dintr'însele? Şi e verĭ-o

clădire care să nu ocasioneze anchete saŭ reclamaţiunĭ, fie din partea celor din localitate, fie din partea ministeruluĭ, cu ocasiunea executăriĭ saŭ recepţiunilor provisoriĭ? Un singur architect, orĭ cât ar fi de muncitor şi capabil, n'ar fi în măsură să satisfacă atîtea necesităţĭ. Eĭ bine, în budget s'a trecut tot-d'auna un architect-şef, dar în realitate a funcţionat un ajutor plătit cu 600 leĭ, maĭ mulţĭ desemnatorĭ şi copiatorĭ de planurĭ, calculatorĭ de situaţiunĭ, supraveghiătorĭ de lucrărĭ, etc. Eĭ funcţionéză şi astăzĭ. M'am întrebat dar dacă nu e maĭ bine ca ajutorul, în loc de a primi o diurnă de 600 leĭ din fondul constructiunilor, să figureze în budget cu salariu regulat, ca ast-fel să fie întrebuinţat şi la lucrările ordinare ale ministeruluĭ, ca devisele de reparaţiunĭ şi întreţinerĭ, în loc de a se mărgini numaĭ la nouile clădirĭ şcolare. Prin urmare, nu e vorba despre verĭ-o inovaţiune: o funcţiune care există, plătită cu diurnă, se trece în budget ca plătită cu leafă, tot din punga Statuluĭ: o simplă transpunere şi regulare. Dar nu e de ajuns atît. Voiŭ căuta să organisez chiar printr'o lege importantul serviciŭ architectonic al ministeruluĭ. Adĭ el se află restrîns, cu totul neîndestulător. Abia găsim supraveghietorĭ pentru clădirile şcolare; desemnatoriĭ sunt toţĭ străinĭ; calculatorĭ şi verificatorĭ nu avem nicĭ unul. Se termină o clădire mare; situaţiunea compturilor trebue cerificată, conform legeĭ comptabilităţeĭ şi garanţia întreprindĕtoruluĭ restituită. Ce găsim însă? S'a terminat şcóla normală „Vasile Lupu“, zidită în fosta grădină Pester de lângă Iaşĭ, dar până adĭ nu 'i s'a făcut recepţiunea provisorie: cît va trece până la verificarea compturilor? S'a terminat zidirea liceuluĭ „Lazăr“ şi şcóleĭ centrale de fete din Bucureştĭ, dar cel d'întêiŭ n'a fost luat definitiv în primire din causa d-luĭ architect Montureanu, cea de a doua verificarea abia e începută; întreprindĕtoriĭ, d-niĭ Dobre Nicolau şi Sicard, reclamă fondurile ce aŭ depus ca garanţie, pe cînd eŭ sunt ţinut de lege a nu le libera pînă nu se va fi efectuat verificarea. Inţelegeţĭ ce situaţiune încurcată; vĕ explicaţĭ de ce nu se maĭ găsesc întreprindĕtorĭ; de ce la licitaţiunile ţinute de verĭ-o 7 orĭ pentru şcóla normală din Cîmpu-Lung nu s'a presintat nimenĭ. Intre altele e şi causa că situaţiunile se verifică fórte tîrziŭ şi întreprindĕtoriĭ se vĕd nevoiţĭ a 'şĭ lăsa neîntrebuinţat capitalul depus ca garanţie. Pînă se vor lua mĕsurĭ de îndreptare, d'o cam dată am găsit necesar ca chiar prin budget să trec pe ajutorul architectuluĭ cu salariŭ regulat, în loc să funcţioneze cu diurnă din fondul general al constructiunilor, ceea ce e anormal. Şi cine e acest architect-ajutor? Un tînăr distins al şcóleĭ de bele-arte din Paris, D. Nedelcescu, ale căruĭ titlurĭ sunt superióre multora dintre colegiĭ sĕĭ, fie străinĭ, fie romînĭ. Eŭ sunt fórte mulţumit de acéstă alegere, maĭ cu sémă că 'l-am numit nu şef, ci ajutor, tocmaĭ spre a face experienţă şi aprofunda lucrările variate ale serviciuluĭ. Cît despre architectul şef, la venirea mea în minister acest post 'l ocupa D. N. Cerkez care, fiind dus la Paris, interese familiare 'l-aŭ silit a sta maĭ mult timp acolo, de unde 'şĭ a trimes demisiunea. Provisoriŭ 'l am înlocuit cu fostul sĕŭ ajutor D. Negrescu, care are singurul neajuns că nu este romîn, dar ca experienţă şi capacitate nu 'ĭ se póte imputa nimic, de óre-ce a făcut studiĭ excelente, a obţinut diploma şcóleĭ de bele-arte din Paris şi a lucrat chiar în Francia la restaurărĭ de valóre, precum este palatul Luxemburguluĭ din Paris.“

Noĭ sperăm totuşĭ că d. Ţoni s'a arĕtat ostil architecţilor, din consideraţiunĭ cu totul de ocasie, căcĭ cunóştem din alte împrejurărĭ, simpatia ce are pentru corpul de architecţĭ romînĭ, de aceia nu-ĭ facem o crimă din cea ce a susţinut în Parlament.

BUCUREŞTII

STUDIU ISTORIC

V.

Răsmiriţă şi băjenie

Geniul luĭ Şerban Cantacuzino şi bunele intenţiunĭ ale luĭ Constandin Brîncoveanul nu putură opri ţara din repedea eĭ cădere; Şerban muri în minutele cele maĭ critice, fără a putea pune în lucrare planurile sale patriotice, şi slăbiciunea de caracter a prinţuluĭ Brîncoveanul, greşelile în care cădu într'un timp cînd ţara cerea acte energice ca să se pótă ridica, îl perdură şi grăbiră căderea eĭ. Elementele de desorganisare eraŭ prea numeróse; intrigile fanariotismuluĭ maĭ active de cît orĭ cînd; pretenţiile Turcieĭ crescuse în proporţie cu starea de mizerie în care ajunsese naţiunea; trebuia dar un spirit cutezător care să învingă tóte aceste cause de disolvare. Din nenorocire cel din urmă domnitor, eşit din intrigile partidelor, n'aduse pe tronul ţăreĭ de cît viciurile invetegrate şi ambiţiunile meschine ale timpuluĭ. El plăti cu capul, ca şi familia Brîncovenilor, lipsa sa de capacitate, şi ţara cădu sub domnirea fanarioţilor.

Timpul a şters fisionomia aceste epoce şi Bucureştiĭ abia maĭ păstréză urmele'ĭ. Romîniĭ s'aŭ silit să gonéscă din memoria lor suvenirea umilitóre a acestor domnirĭ, precum aŭ căutat şi caută încă să desrădăcineze din naţiune obiceele şi coruptiunea introduse de fanarioţĭ. Nu însémnă ele ruşinea şi degradarea unuĭ popor? şi n'aŭ lăsat stigmate adîncĭ în suflete? Scopul ce ne am propus ne impune însă îndatorirea d'a scormoni acéstă cenuşă şi d'a cerceta care fu sórta capitaleĭ nóstre în timp de un secol.

Negreşit, tendinţele de adĭ sunt d'a arunca în umbră o epocă din cele maĭ triste: e o reacţiune dréptă în contra unor timpurĭ în care ţara fu martirisată, umilită; dar e óre în puterea nóstră d'a o suprima? Epoca acésta e cea maĭ apropiată, suvenirile eĭ aŭ remas viĭ în bătrîniĭ nostri, şi chiar obiceele de care voim a ne desface cu orĭ ce preţ, n'aŭ perit de tot. Ştim că generaţiunile se légă cu verigile unuĭ lanţ neîntrerupt; prin urmare, orĭ-ce am face, sórta nóstră e d'a fi urmaşiĭ generaţiuniĭ ce a trecut.

Ceea ce dovedeşte ura naţiuneĭ în contra aceste epoce e transformarea eĭ cea repede. Obicee, gusturĭ, costume, limbă, în cîţĭ-va anĭ tóte s'aŭ modificat. Ceĭ din urmă representanţĭ aĭ acelor timpurĭ aŭ ajuns a fi obiectul curiosităţeĭ, excepţia, şi vîrsta nu 'ĭ scapă adesea de ridicolul ce atrage asupră-le costumele şi obiceele lor. Acéstă propăşire a naţiuneĭ e un fapt demn de observat, cînd ne gîndim la obstacolele ce ea a trebuit să întîmpine în spiritul de rutină şi, maĭ cu osebire, în organisarea monstruósă a societăţeĭ. Trecutul nu însémnă óre pentru mulţĭ privilege, beneficiurĭ?

Pretutindenĭ unde întîlnim un edificiŭ din acele timpurĭ, suntem siguri d'a deştepta un suvenir umilitor; şi orĭ ce domnie e însoţită de o plagă cerescă care biciueşte oraşul: invasiunĭ, macelurĭ, băjeniĭ, jafurĭ, acestea sunt în genere evenimentele de tótă dĭua; şi pe lîngă tóte acestea, cutremurile, focurile, inundările, fómetea, ciuma, veneaŭ de maĭ măreaŭ suferinţele oraşuluĭ.

Dar să reluăm şirul istoric, căcĭ în acéstă epocă, maĭ cu sémă, istoria Bucureştilor e strîns legată cu evenimentele politice care făceaŭ dintr'însul o arenă de lupte şi de turburărĭ.

Cel d'întîiŭ domn fanariot impus de Pórtă fu Nicolae Mavrocordat. El inaugură regimul fanariotic prin vĕrsărĭ de sînge şi prin derăpănarea instituţiilor şi libertăţilor care se maĭ

păstrau [1]. Sub dînsul Bucureştiĭ suferiră tóte calamitățile acelei epoce de turburărĭ; pe lîngă acelea, fómetea şi ciuma care bîntuiră țara întrégă la 1718 şi 1719, seceră o mare parte din populaţiune [2]) şi focul din timpul luĭ Constantin Mavrocordat (fev. 1719) arse maĭ tot oraşul.

„Iar primăvara, în luna luĭ februarie, „zice Radu Popescu", „s'aŭ aprins întîiŭ mănăstirea Cotroceni şi a ars tot învelişul „şi al caselor, şi al chiliilor. După aceea şi în Bucureştĭ dintr'o „casă mică şi próstă ce s'a aprins, atît s'a ațîțat foc mare, „cît mergînd asupra curțeĭ domneştĭ, a ars tóte casele scă- „pînd numaĭ cele boltite, şi trecînd foc şi peste curte, a „mers pînă la margine, ardînd şi tîrgul şi mănăstirĭ şi casele „boereştĭ, şi tot ce era înainte [3])."

Cîţĭ-va anĭ şi maĭ tîrziŭ, la 1738, în domnia a treia a aceluiaşĭ Constantin Mavrocordat, ciuma cucereşte din noŭ biata țara nóstră. Numaĭ în Bucureştĭ, ne zice nota manuscrisă a unuĭ contimporan „aŭ murit de ciumă ómenĭ 33,000 i preoțĭ „223, i 3 archiereĭ [4])"

Voim să avem o idee de spiritul timpuluĭ şi de desorganisarea în care ajunsese țara? Un singur fapt e de ajuns. La 14 Noembre 1716, în cel d'întîiŭ an al domnieĭ luĭ Nicolae Mavrocordat, un căpitan austriac, Piovda şi cîţĭ-va boerĭ, vin în Bucureştĭ, calcă curtea domnéscă, ridică fără împotrivire pe domnitor şi 'l duc în Sibiŭ, după ce trec sub sabie pe toțĭ turciĭ din oraş [5]). D'aci înainte asemenea scene se repetă pe fie-care dĭ; capitala țăreĭ lipsită de apărare e espusă la tóte evenimentele. Cît pentru arbitrariul care începu a domni, mórtea silnică a mitropolituluĭ Antim, póte servi a 'l caracterisa. Mitropolitul Antim, conspirînd cu boeriĭ în contra guvernuluĭ fanarioţilor, e distituit şi ucis în modul cel maĭ barbar. Inchis maĭ întîiŭ în curtea domnéscă, Antim e silit să se lepede prin scris de archiepiscopiă; apoĭ dîndu'ĭ numele de Andreĭ, ce 'l avea cînd era mirén, Mavrocordat îl exiléză pe viață la muntele Sinai, dar în secret dă ordin Colfesculuĭ care 'l ducea, să-l înece în Dunăre [6]). Se zice că Colfescul blestemat de Antim în cele din urmă minute, perdu avere, familie, viață şi se stinse cu tot [7]).

Palatul de adĭ e ridicat pe ruinele caseĭ aceluĭ Colfesc, pe care Constandin (Dinicu) Golescul avu curagiul, pe la începutul acestuĭ secol, să o cumpere şi să o edifice din noŭ; dar nicĭ el, nicĭ urmaşiĭ luĭ n'avură norocul s'o locuiască. De la Golescul ni s'a spus că acest palat trecu prin vîndare baronuluĭ Sachelarie, şi de la acesta statuluĭ.

De la Nicolae Mavrocordat care guvernă unu-spre-zece anĭ țara în a doua domniă, nu ne remîne de cît un edificiŭ maĭ însemnat: mănăstirea Văcăreştiĭ [1]). Acéstă mănăstire ridicată la 1724 întro situațiune din cele maĭ favorabile, a jucat un rol însemnat în epoca fanarioţilor, şi e de credut că intențiunea luĭ Mavrocordat a fost tot de odată, d'a ține în frîŭ oraşul, căcĭ prin posițiunea şi formele eĭ, e maĭ mult o fortăreță care 'l domină, de cît un edificiŭ religios. Ceea ce confirmă acéstă presupunere e că Văcăreştiĭ fură adesea ocupațĭ d'o garnisonă turcéscă.

Am vorbit maĭ întîiŭ de acest edificiŭ căcĭ e cel maĭ important ca construcțiune; nu putem însă a nu menționa şi alte două clădirĭ, ridicate maĭ în acelaş timp, şi care presintă un interes învederat. Hanul şi biserica Creţulesculuĭ, fură zidite la 1722, de banul Iordache Creţulescul şi maĭ ales de soția sa, domnița Safta, fiica nenorocituluĭ prinț Constantin Brîncoveanul. Acest edificiŭ de şi nu se recomandă prin finețea şi originalitatea stiluluĭ, e important în privința delimităreĭ oraşuluĭ, fiind-că Radu Popescu [2]) ne spune în cronica sa, că era situat în suburbia oraşuluĭ şi că prințul „'ĭ a dat din lo- „cul domnec împrejurul bisericeĭ cît i'aŭ trebuit".

Cel-l'alt edificiŭ e hanul şi bisericuța Stavropoleos, zidite la 1722 de Iónichie archiereul şi închinată la mănăstirea *Gura* de la Pogonianĭ. Hanul e în ruină adĭ şi mare parte dintr'însul a dispărut; dar bisericuța, de şi în stare de dĕrăpănare, se conservă cu tóte acestea şi póte fi cu drept considerată ca edificiul cel maĭ interesant al capitaleĭ în punctul de vedere al arteĭ. Clădită în stilul bizantin, armoniósă în proporţiunea formelor architecturale, acéstă bisericuță, deosebit de interesul seŭ archeologic pentru istoria arteĭ din acel secol ne presintă tot de odată cîte-va obiecte de sculptură de o mare finetă de gust. E trist a mărturisi nepăsarea nóstră în asemenea cestiunĭ. Maĭ tóte edificiile care proba existența artelor în țara nóstră le am lăsat să dispară; şi dacă guvernul nu va lua mĕsurĭ pentru o restaurare bine înțelésă, va peri şi acésta ca multe altele. Ast-fel ne am ridicat singurĭ maĭ tóte titlurile nóstre de nobletă, contribuind prin neştiință şi neîngrijire la opera de destrucțiune a timpuluĭ şi a invasiilor; astfel aŭ perit maĭ tóte aceste documente istorice care ar fi putut să ne cruțe cel puțin de cuvîntul de *barbarĭ*, pe care strĕiniĭ sunt în drept adĭ să ni'l arunce în față!

Intr'un timp cînd domnia, din mulțimea pețitorilor, ajunsese o arenduire, țara era dată în discrețiunea celuĭ ce oferea maĭ mult: şi acela trebuia să se grăbéscă a o jefui, căcĭ Pórta nu 'l suferea pînă la termen. Dar beneficiile eraŭ prea sigure pentru a împuţina numĕrul lor, şi Constantin Mavrocordat o cumpără în şase rîndurĭ cu sume fabulóse pe care le trase în urmă din nenorocita nóstră țară. Sub un asemenea regim, preocupațiunea domnitorilor era maĭ cu sémă d'a aduna impositele: fórte puținĭ se gîndeaŭ a ridica edifice. De aceea, pînă la Ypsilant, abia vom întîlni din cînd în cînd cîte o zidire maĭ însemnată.

Constantin Mavrocordat lăsă însă țăreĭ un edificiŭ de altă natură. Prin reforma sa el isbuti a da lovirea de mórte instituţiilor şi vechilor eĭ datine, şi asigură astfel domnirea pacinică a fanariotismuluĭ prin degradarea națiuneĭ [3]). D'atuncĭ datară boeriĭ Velițĭ, némurile, mazilĭ, scutelnicĭ, posluşnicĭ etc., acea scară monstruósă de servitudine care pleca din cele din urmă

[1]) *Delchiaro* p. 210. — *(Raicevich)*. Voyage en Valachie et en Moldavie traduit de l'italien par *Lejeune*— Paris 1822: „Il serait impossible de dire s'il se conduisit d'après des ordres particuliers, s'il voulait flatter le gout de son souverain ou satisfaire son propre génie qui était très malveillant, mais il fut le Néron de la Valachie et il étouffa un reste de liberté dont malgré le joug oppressif qui les accablait, les boyards Valaques et Moldaves jouissaient encore; il les dépoullait de leurs biens et leur ôtait la vie". Introduction p. XXI. — *Fotino* trad. de G. Sion t. II p. 148.

[2]) *Şincaĭ* t. III p. 259 şi 261, citînd istoria Bălăcenéscă: „In acea vară era în țară fórte mare secetă şi nicăerĭ s'aŭ făcut bucate şi aŭ fost fórte mare fómete, nu numaĭ în țară ci şi în Bucureştĭ, cît în tóte diminețile se afla pe ulițe ómenĭ morțĭ de fóme etc." — „Domnul (N. Mavrocordat) după ce a întocmit lucrurile țăreĭ, încă s'a dus la Cotrocenĭ că era ciumă şi fómete în Bucureştĭ şi țară". Dacia t. IV p. 100 şi 104 Chron. de Radu Popescu.

[3]) Dacia t IV p. 99 Chron. de Radu Popescu.

[4]) Comunicată de buna-voința d-luĭ Stefan Greceanu, precum şi altele citate maĭ la vale.

[5]) *Şincaĭ* t. III p. 250 citînd istoria Bălăcenéscă.— *Fotino* trad. de G. Sion t. II p. 149.

[6]) *Delchiaro* p. 119, 214. — *Şincaĭ* t. III p. 249 citînd istoria Bălăcenéscă.— *Fotino* trad. de G. Sion t. II p. 152.

[7]) Fără a lua respunderea acestuĭ fapt, nu facem alt de cît a reproduce aci o tradiție populară.

[1]) *Şincaĭ* t. III p. 267 citînd istoria Bălăcenéscă care se termină cu anul 1724. — *Fotino* trad. de G. Sion t. II p. 152. — Dacia t. II p. 119 chron. de Radu Popescu.

[2]) Dacia t. IV p. 127, chron. de Radu Popescu. „Isprăvindu-se şi biserica de piatră ce o aŭ făcut Iordache Creţulescu Dvornicul în Bucureştĭ în mahalaua . . . , i'aŭ dat Măria sa din locul domnesc împrejurul bisericeĭ cît 'ĭ aŭ trebuit".

[3]) *Bălcescu*. Arta militară în țara romînéscă. — Dacia t. I p. 119 „Romîniĭ şi Fanarioţiĭ". — *Vaillant* t. II p. 193.

strate ale societățeĭ și se ridica gradat pînă la Ospodar, maĭ serv de cît toțĭ serviĭ seĭ, căcĭ avea a da sémа Vizirilor, Padișahuluĭ și tutulor intriganților din fanar. Sistemul era basat pe dărĭ nemĕsurate, fie cît de arbitrare. Acéstă mașină de stórcere de banĭ respundea la Mucarelele prin care Pórta reînoia domnia pe fie-care an cu aceiașĭ intențiune de profit [1]).

Starea lucrurilor trebuia să provóce protestărĭ și revolte. Epoca fanarioților e plină de asemenea scene între boerĭ și fanarioțĭ, și Bucureștiĭ era cîmpul lupteĭ. Astfel sub Mateĭ Vodă Ghica, care oprea orĭ ce plîngere la Pórtă, (1753) boerĭ și popor avînd în fruntea lor pe mitropolitul Neofit, se ridicară în contra domnitoruluĭ și isbutiră ca Pórta să 'l distitue [2]).

Constantin Vodă II Cehan, care exilă pe Văcăreștĭ la Chipru, întrebuință în contra boerilor, tóte mijlócele de intimidare, pentru a 'ĭ opri d'a se maĭ plînge : în a doua domnie el 'ĭ închise chiar prin pușcăriĭ [3]).

Sub Ștefan Vodă Racoviță (1764) altă revoltă a boerilor — în acele timpurĭ eraŭ revoluționarĭ — provocată de cruḑimile acestuĭ domnitor. In adevĕr abia sosește în Bucureștĭ și spînzură pe Stolnicul Stefanache și pe Georgie Băjescu ; pe unul în pórta de sus și pe cel-l'alt în pórta de jos a curțeĭ domneștĭ [4]) ; în urmă printr'un firman arestéză o mulțime de boerĭ. Orășaniĭ și boeriĭ, revoltațĭ se ridică, trag clopotile și cer împuținarea dărilor și libertatea celor arestațĭ. Stefan Vodă ĭĭ împrăștiă cu puterea armată, dar Pórta găsi astfel un pretext de distituire [5]).

La 1769, sub Grigorie Vodă III, Ghica VII, Bucureștiĭ devin arena unor scene de altă natură. Volontiriĭ rușĭ sub comanda luĭ Nazarie intră în oraș într'o diminéță fără nicĭ o împedicare. Poporul înăsprit de regimul sub care trăia, se ridică și le dă mînă de ajutor pentru a măcelări pe turcĭ ; chiar domnul e prins și trimis la Petersburg. Boeriĭ primesc pe rușĭ ca pe niște mîntuitorĭ, trimit o deputațiune Țaruluĭ, și se cred asigurațĭ pentru viitor sub protecția luĭ ; dar rușiĭ se retrag și eĭ sunt silițĭ să ia calea Brașovuluĭ [6]).

La 1770 aceleașĭ scene. Rușiĭ intră din noŭ în capitală, turciĭ sunt bătuțĭ lîngă Văcăreștĭ de principele Repnin și boeriĭ aŭ mulțumirea d'a forma un Divan pentru cîrmuirea țăreĭ [7]) ; însă pacea de la Kainargi, (1774) de și favorabilă pînă la óre-care grad Principatelor, aduse pentru șapte anĭ la domnie pe Alexandru Ypsilant, și regimul de maĭ înainte.

In tot timpul acesta avem puține edifice de însemnat. Cele maĭ importante sunt : Mănăstirea sf. Spiridon cel vechiŭ. ridicat sub Constantin Mavrocordat (pe la 1732) ; Mănăstirea sf. Pantelimon cu spitalul destinat a se ține din fondurile eĭ, sub Grigorie Ghica (pe la 1748), biserica și asilul domnițeĭ Bălași, fiica luĭ Constantin Vodă Brîncoveanul (pe la 1751) și sf. Spiridon cel noŭ în a doua domnie a luĭ Scarlat Ghica, pe la 1765 [8]).

Sub domnia luĭ Alexandru Ypsilant țara se maĭ liniști puțin, și Bucureștiĭ profitară de acest repaos. Ypsilant, trebue s'o recunóștem, puse destulă stăruință în înbunătățirea și înfrumusețarea orașuluĭ ; dar din nenorocire, edificiul sĕŭ principal, palatul domnesc saŭ Curtea Arsă, e aḑĭ o ruină informă care prin intinderea fundamentelor, abia ne póte da o idee de dimensiile sale. Cît pentru formele și dispozițiile architecturale n'am ști nimic dacă n'am afla óre care noțiunĭ în Sultzer. Acest autor, în ceea ce privește Bucureștiĭ, e prețios pentru epoca ce ne ocupă.

Ypsilant sosind în Bucureștĭ și aflînd curtea domnéscă — Curtea vechie — ruinată pentru vechimea eĭ și maĭ cu sémă din causa celeĭ din urmă ocupărĭ a rușilor, fu silit să ia de reședință provisorie o casă Brîncovenească. Acéstă necesitate îl decise tot de odată a ridica un palat noŭ, pe dealul Spiri, în vecinătatea mănăstireĭ Mihaĭ Vodă [1]). El alesese astfel o situațiune fórte favorabilă : dealul Spiri în acele timpurĭ era acoperit de viĭ și grădinĭ ; și palatul domina tot orașul din mijlocul buchetelor de verdéță care încununa înălțimile. Dar architectura edificiuluĭ nu corespundea cu localitatea, „care „merita negreșit o construcțiune maĭ frumósă de cît acele „douĕ aripĭ pe care cu o îndoită cheltuială, le aŭ edificat meș„teriĭ turcĭ și bulgarĭ în forma unuĭ asil de copiĭ (orfelinat) „de a doua mînă [2])".

Acestea pentru formele architecturale ale Curțeĭ Arse ; Sultzer însă ne maĭ dă și alte amĕnunte caracteristice pentru epocă și guvern. El ne spune că „meșteriĭ și lucrătoriĭ „adușĭ din Cronstadt cu scopul de a înfrumuseța edificiul, se „întorsese în patria lor fără nicĭ un resultat, fiind că aflase și „înțelesese obiceiul acestor grecĭ rumînițĭ de a trimite atît pe „strĕinĭ cît și pe pămîntenĭ *ad calendas Græcas*, adică d'a „nu'ĭ plăti nicĭ odată saŭ de a 'ĭ resplăti cu închisórea și bă„taia la falangă [3])".

Afară de palatul domnesc, care avu o tristă sórtă, ca edifice de bine facerĭ ce merită a fi menționate, Ypsilant ridică Orfanotrofia bisericeĭ tutulor sfinților, înfrumuseță și repară mănăstirea, înzestrînd'o cu prăvăliile ce clădi în strada Radu Vodă, edifică maĭ multe fîntînĭ, și aprovisionă astfel orașul cu ape de sorginte. Ypsilant fondă asemenea (la 1780) școla din sf. Sava ; dar tot în timpul sĕŭ fu zidită casa Beiliculuĭ pentru funcționariĭ turcĭ ce veneaŭ în Bucureștĭ, în str. Radu-Vodă, care perdu astfel numirea sa și deveni *podu Beiliculuĭ* [4]).

Mărcuța era localitatea favorită a prințuluĭ. Aci se afla pe acele timpurĭ o fabrică de hîrtie și Sultzer ne maĭ vorbește încă de o sorgintă prețiósă pentru calitatea apelor sale, unde se aprovisiona curtea domnéscă [5]).

[1]) *(Raicevich)*. „Il serait fastidieux de raconter les détours et les injustices des grecs du phanal pour soutenir on pour élever un prince qui n'était lui même que la créature et l'instrument d'un ministre ou d'un agent près la Porte ; il suffit de dire que beaucoup ont terminé leur existence par le lacet, qu'aucun grec n'est deven riche et que les deux provinces ont et ruinées presque abandonées." Introd. p. XXIV.

[2]) Dacia t. I p. 119. „Romîniĭ și Fanarioțiĭ".—*Fotino* tr. de G. Sion t. II p. 158.

[3]) Dacia t. I p. 120 „Romîniĭ și Fanarioțiĭ". — *Fotino* trad. de G. Sion t. II p. 159 și 160.

[4]) Județul Ilfov începea la pórta de jos a vechiuluĭ palat saŭ Curtea arsă. Vedĭ *Sultzer* t. I p. 289 distincțiunea între țara de sus și țara de jos.

[5]) *Bălcescu* : Romîniĭ și Fanarioțiĭ, în Dacia t. I p. 120. — *Fotino*, trad. de G. Sion t. II p. 162.— *Vaillant* t. II p. 210.

[6]) *Fotino* trad. de G. Sion t. II p. 164. — *Vaillant* t. II p. 227.

[7]) *Fotino* trad. de G. Sion t. II p. 166 și 170. — *Vaillant* t. II p 281.

[8]) *Fotino* trad. de G. Sion t. II p. 153, 157 și 163.

[1]) *F. I. Sultzer* t. I p. 291. „Zwischen den angenehmsten Weingärten, doch etwas tiefer dichte neben dem Kloster Mihai Wode liegt auch von dem jetzigen Fürsten neu erbaute Pallast oder Fürstenhof."

[2]) *F. I. Sultzer* loc. cit. „welcher gewisslich ein schöneres Gebäude verdiente, als diese zween Flügel sind, die ihm seine türkische oder bulgarische Baumeister in der Gestalt eines mittelmässigen Waisenhauses mit zweyfachen Unkosten aufgebauet haben".

[3]) *F. I. Sultzer* loc. cit. . . „nachdem die von Kronstadt hierzu verschriebenen Baumeister und Handwerksleute wieder unverrichteter Dinge in ihr Vaterland zurückgegangen waren, weil sie die Gewohnheit dieser walachischen Griechen, die Fremden so wie die Einheimischen ad kalendas grækas, das heisst niemals : oder wohl gar mit Gefängniss und Schlägen auf die Fussohlen zu bezahlen, eingesehen und zum Theil erfahren hatten".

[4]) *Fotino* trad. de G. Sion t. II p. 172. — *Vaillant* t. II p. 238. — *(Raicevich)* p. 67. — Casa Beiliculuĭ servea de reședința turcilor care treceaŭ prin țară. In timpul fanarioților Bucureștiĭ primea adesea asemenea *mosafirĭ*, atrașĭ de presenturile ce domnitoriĭ le făceaŭ proporționat cu rangul fie-căruia Dar ceĭ maĭ fiorоșĭ din aceștĭ óspețĭ eraŭ Capugiĭ-bașiĭ și Pașiĭ care nu numaĭ că umileaŭ mîndria fanariotică, dar încă sileaŭ pe prințĭ a da presenturĭ fórte costisitóre.

[5]) *F. I. Sultzer* t. I. p. 299 : „und eine kostbare Wasserquelle hat, von welcher der Fürst das Trinkwasser für sich und seine Familie bisher immer in ledernen Schläuchen anderthalb Stunden weit (denn so weit ist dieser Ort von der Stadt entlegen) auf Pferden zuführen liess".

Dacă voim să avem o idee de obiceele și petrecerile timpului, să ne transportăm la *Herestrăŭ,* unde Ypsilant ridicase o *Vilă,* dupe gustul care domnia p'atuncĭ — gustul oriental, — și unde nobilimea și orășanii Bucureștilor se duceaŭ de resuflaŭ aerul curat și ascultaŭ póte melodiile trezite adĭ ale meterhanelelor și tembelekilor princiare. Dar să lăsăm cuvîntul autoruluĭ german, martor ocular al epoceĭ ce descrie:

„La Herĕstrăŭ, (care pórtă acéstă numire după un ferestreŭ „mecanic ce era așezat odată acolo), prințul actual a ordonat „a se construi aprópe de lac (heleșteŭ) o casă de petrecere de „lemn în gustul turcesc care servă cu atît maĭ bine de plim-„bare obicĭnuită nobilimeĭ Bucureștilor, cu cît depărtarea el „este d'abia o oră de suburbiile acesteĭ reședințe princiare. He-„leșteul de lîngă acéstă casă de plăcere e întins, fórte limpede „și are în mijloc o mică insulă împrejurul căria Dómna în-„soțită de damele curțeĭ, obicĭnuește a se preumbla într'o „șaică saŭ luntre mare, și în resunetul melodiilor turceștĭ „care plac cu deosebire și mișcă inima grecilor și maĭ ales „a sexuluĭ frumos al acesteĭ națiunĭ" [1]).

Suntem departe, grație ceruluĭ, de acele timpurĭ care n'aŭ pentru noĭ alt interes de cît acela al curiosităţeĭ ce inspiră o epocă trecută. Modele șĭ obiceele aceluĭ secol s'aŭ șters cum se vor șterge și cele de adĭ: e ceva însă care nu pere, care la noĭ renaște din tóte revoluțiile timpurilor, tot-d'a-una viŭ, tot-d'a-una tînĕr, căcĭ e maĭ cu sémă în inimele tinere, e idealul naționalitățiĭ romîne ce se transmite în cursul secolilor din generațiune în generațiune!

Voim asemenea, pentru a stabili un contrast cu preumblarea frecuentată a Herestrăuluĭ, să vorbim despre o localitate poetică prin natura și situațiunea eĭ, dar singuratică și tăcută; să urmăm pentru acésta pe Sultzer în descrierea ce ne a lăsat despre sf. Elefterie și vecinătățile sale:

„Nu pocĭ lăsa în uitare mica insulă a sf. Elefterie, una din „cele maĭ frumóse localitățĭ printre cele dinăuntru și d'im-„prejurul Bucureștilor, de și nu are nicĭ o înălțime. Fără a „descri cu deamĕruntul posițiunea eĭ cea răpitóte, situată „sub pólele declivităților ușóre ale conicelor acoperite cu viĭ „din acea parte care se perd în grădinile cele maĭ plăcute de „pometurĭ ce se întind pînă la malurile Dîmboviţeĭ, orĭ care „vĕdînd numaĭ acéstă localitate în planul meŭ, 'șĭ va închi-„puĭ în imaginațiunea sa cu maĭ mare vioiciune, încîntarea „acesteĭ situațiunĭ, de cît 'ĭ-aș putea-o eŭ descrie. E o „localitate neprețuită pentru un oraș în care domnește luxul „și desfătarea; și un colț prea trist pentru acela care nu află „plăcere în frumusețea natureĭ liniștite și nemeșteșugite etc."

„Dómna actuală, pentru a căria finețĕ de simțimînt e drept „să mărturisim, nu găsește nicăerĭ maĭ mare plăcere de cît „în asemenea regiunĭ, pe care, fugind de urîtul Curțeĭ, le vi-„siteză în tóte zilele, și obicĭnuește adesea a remînea acolo „pînă la miezul nopțeĭ, cînd strĕlucește luna [2])."

Pentru a termina cu epoca luĭ Ypsilant să maĭ reproducem cîte-va liniĭ din Sultzer care vor servi a da o idee despre ospitalitatea și gustul de vilegiatură a timpuluĭ:

„Cu tóte acestea se întîmplă cîte odată, ca unul saŭ altul „din boeriĭ de întîiul rang să dea prințuluĭ o petrecere (o ser-„bătóre) la vre una din casele lor din țară, care sunt fórte „numeróse împrejurul Bucureștilor. La o asemenea petrecere „am fost și eŭ față, acum vre-o cîțĭ-va anĭ, cînd marele Vornic „Filipescul onoră familia domnéscă cu un bal și un foc de „artificiĭ, la casa sa de plăcere situată pe un braț al Dîmbo-„vițeĭ, în fața insuleĭ sfîntuluĭ Elefterie [1])".

Să trecem asupra domniilor luĭ Nicolae Caragea (1782) și Mihail Șuțu (1783) carĭ nu presintă mare interes pentru subiectul nostru, și să ne oprim la Mavrogheni [2]). Mavrogheni era un parvenit care dacă aduse în domnia sa bizareriile uneĭ imaginațiĭ destrămate și halucinațiile unuĭ nebun, avu adesea schîntee de spirit, și mînă o viață curagióză. Democrit al timpuluĭ, el rîdea de farsa în care era chemat a juca un rol. Nimic nu scăpa neatins de sarcasmele acestuĭ domnitor pe care tradiția ni'l arată trecînd în atelagiul sĕŭ de cerbĭ. Voind a ridiculisa boerimea, ca Caligula, el dă ranguri cailor sĕĭ, și 'șĭ termină viața printr'un desnodămînt din cele maĭ dramatice.

Mavrogheni, cu tóte acestea, a lăsat ceva pentru oraș. Presimțind póte întinderea ce va lua capitala spre podul Mogoșóeĭ, aci se concentrară silințele sale. El ridică bisericuța *Isvorul Tămăduireĭ* (1799), împodobi localitatea dimprejur cu chioșcurĭ minunate, ape de sorginte care curgeaŭ din fîntînĭ, havusurĭ și alte înfrumusețărĭ orientale [3]). Bisericuța sa, martură plăcerilor din alte timpurĭ, stă încă adĭ în picióre, dar boschetele, chioșcurile și marmura havuzurilor luĭ Mavrogheni a dispărut ca resunetul aceleĭ epoce. Adĭ trecătoriĭ abia se maĭ gîndesc la Mavrogheni și la grădina luĭ, cu tóte acestea umbra Citereĭ a rătăcit și altă dată aci, și aceste locurĭ sunt pline de suspinile și bătăile de inimă ale frumuseților din acele timpurĭ!

Fuga luĭ Mavrogheni aduse pe principele de Coburg care fu primit în capitală cu entusiasm. Romîniĭ din nenorocire păstrară îndelung acest obiceiŭ, fără mijlóce d'a se ajuta singurĭ, credeaŭ că streiniĭ le vor aduce ramura mîntuireĭ, și experiența cîștigată în decepțiunĭ nu le servea întru nimic.

Am vorbit de dificultățile ce întîmpinară catoliciĭ în cercările lor de a 'șĭ stabili o biserică în București; în fine prin stăruința ambasadorilor austriacĭ, preotul catolic obținu de la Pórtă un înadins *Bera* [4]). Acésta făcu ca poporul să 'l nu-

[1]) *F. I. Sultzer* t. I p. 299 și 300: „Hierestreu (welcher von einer ehemals daselbst gestandenen Sägmühle diesen Namen führt) hat der itzige Fürst nächst dem Teiche ein breternes Lusthaus nach türkischen Geschmacke aufbauen lassen, welches zur gewönlichen Spazierfarth den Bucureschter Herrschaften um so besser dient, als es kaum eine ganze Stunde von den Vorstädten dieses fürstlichen Sitzes abgelegen ist."

Der Teich bei diesem Lusthause ist gross und sehr rein, und hatt in der Mitte eine kleine Insel, welche die Fürstin mit ihren Hofdamen, unter Absingung türkischer Gesänge von denen die Griechen überhaupt, noch mehr aber das schöne Geschlecht von dieser Nation, grosse Liebhaber sind, und sehr davon gerührt zu werden scheinen gemeiniglich auf einer Schaike oder grossen Kahn zu umfahren pflegt."

[2]) *F. I. Sultzer* t. I p. 296: „Als den schönsten Ort in oder neben Bucurescht, der keine Anhöhe hat, darf ich die kleine Insel Sweti Elevtheri nicht vergessen. Ohne dass ich seine bezaubernde Lage am Fusse des sanften Abhanges der dortigen Weinhügel, die sich in der angenehmsten, bis an die Ufer Dambowitza hinreichenden Obstgärten verlieren, weitläuftiger beschreibe, wird schon die Einbildungskraft eines jeden, der diesen Platz nur in meinem Grundrisse ansehen wird, sich den Reiz dieser Lage weit lebhafter vorstellen als ich sie ihm schildern könnte. Ein unvergleichlicher Ort für eine Stadt, wo Luxus und Vergnüngen herrscht; hier ein trauriger Winkel für den, der nicht in der blossen Schönheit der ungekünstelten, stillen Natur sein Vergnüngen findet etc.

„Die itzige Fürstin ausgenommen, deren feinem Gefühle man die Gerechtigkeit muss wiederfahren lassen, das sie nirgent mehr Unterhaltung, als in solchen Gegenden findet, die sie bey der Langenweile der dortigen Hofe täglich besuchet, und bey denen sie sich oft, zumal wenn der Mond leuchtet, bis Mitternacht zu verweilen pflegt."

[1]) *F. I. Sulzer* t. I p. 296: „Doch geschieht es ja zuweilen, dass ein oder der andere Bojar vom ersten Range dem Fürsten eine Lustbarkeit auf einem von seinen Landhäusern giebt, an denen der Umkreis von Bucurescht einen Ueberflus hat; dergleichen ich selbst vor einigen Jahren beyhwohnte, da der Gross Wornick Philippescul die fürstliche Familie auf seinem Lusthause, welches dieser insel st. Elefterie gegenüber auf dem einen Arme der Dambowitza stehet, mit einem Mittagmahle, Ball und Feuerwerk beehrte."

[2]) *Fotino* trad. de G. Sion t. II p. 175. — *Vaillant* t. II p. 255.

[3]) *Fotino* trad. de G. Sion t. II p. 181. Domnul Sion se înșală în nota sa. Lucrările despre care vorbim se afla situate la capul poduluĭ Mogoșóĭ.

[4]) *F. I. Sulzer* t. I p. 292. Acéstă libertate, ne spune autorul, din causa motivelor politice, nu s'a obținut de cît în timpul luĭ Ypsilant, și fără voința romînilor.

méscă *preotul cu Beratul* saŭ prin abreviațiune, *Bĕratul*; iar bisericeĭ luĭ să 'ĭ zică *Bărăție*.

Să aruncăm acum o ochire retrospectivă și asupra biserici lor protestante din capitala nóstră. Sultzer [1]) crede că a esistat o biserică de acest rit încă din timpul luĭ Constantin Vodă Brîncoveanul; dar inscripțiunile după mormintele nobililor protestanțĭ aflate la fîntîna Bouluĭ pe care se baséză, putéŭ fi posterióre, adică ale nobililor refugiațĭ în Turcia cu Iosif Racotzi care muri la 1738 [2]). Abia pe la 1726 găsim o colonie de protestanțĭ fără biserică, pînă la 1741, cînd George Ghica [3]) îĭ acordă voia de a zidi o capelă pe locul cumpărat de dînsa în mahalaua Stejaruluĭ, lîngă cișmegiŭ. De atuncĭ peripețiile aceseĭ coloniĭ fură diferite : protegiată de Constantin Racoviță (1753), Constantin Mavrocordat (1756) se opune la terminarea bisericeĭ ce ea începuse a 'șĭ clădi cu fondurĭ adunate maĭ mult din Svedia, Prusia și Danimarca; Scarlat Ghica 'ĭ ia și privilegiile acordate de predecesoriĭ luĭ; dar prin stăruința ambasadoruluĭ Sved din Constantinopole, Alexandru Ypsilant (1774) [4]) înapoiază privilegiile și biserica se termină. Mavrogheni (1787) persecută pe toțĭ supușiĭ germanĭ: nemțiĭ din țară suferiră robia și încarcerarea, și cînd principele de Coburg intră în Bucureștĭ (1779) biserica protestantă servea de grajd turcesc. De aci înainte cultul protestant fu maĭ bine tractat. Alexandru Moruz și apoĭ Caragea [5]) preînoiră și adăogară privilegiile acordate de predecesoriĭ lor; dar sub acesta din urmă, comunitatea se desbină în luteranĭ-evangeliștĭ sub protecțiunea Svedieĭ și apoĭ a Prusieĭ, și în calviniștĭ-ungurĭ care, protegiațĭ de Austria, clădiră alăturĭ de biserica luterană o capelă ce se deservi în limba ungurescă.

Cîmpia Filaretuluĭ, adĭ *Cîmpul Libertățiĭ*, făcea odată multumirile sufleteștĭ ale mitropolituluĭ Filaret [6]) distituit de Moruz, pentru cause politice. Acéstă posiție încîntătóre, încununată de înălțimile care se desfășóră în amfitheatru la marginile capitaleĭ, n'are de loc caracterul uneĭ Thebaide; tot din contră e surîzĕtor și chiamă viața voiósă și desfătată. Dositeĭ pentru a o înfrumuseța și maĭ mult, ridică aci, d'asupra uneĭ sorginte recoróse ce curge de sub deal, un chioșc ce s'a păstrat pînă adĭ. Acest edificiŭ e prețios pentru originalitatea stiluluĭ sĕŭ; dar ceea ce'ĭ dă o valóre artistică sunt colónele de sub arcadele ce decoréză fîntîna. Sculptate cu o mare finețĕ de gust, armoniόse în liniile lor, credem că pot figura cu onóre alăturĭ cu fragmentele cele maĭ măestrite ale arteĭ bizantine. Din nenorocire chioșcul mitropolituluĭ Dositeĭ, lăsat de mult în cea maĭ tristă năpustire, e în ruină și amenință pe tot minutul să ne părăsescă cu multe altele.

Nu trecu mult de la încheiarea păceĭ de la 1791, și pe la 1793, sub domnia luĭ Alexandru Vodă Moruz, Bucureștiĭ intrară într'o periodă de suferințe necunoscute pînă aci. Cutremurul (2 Noembre 1793) prin sguduirile sale înfiorătóre, ruină cea maĭ mare parte din clădirile vechĭ [7]). Ciuma seceră o mare parte din locuitoriĭ orașuluĭ, și fómetea, care bîntui tótă țara, aduse și în capitală cel maĭ înalt grad de mizerie; tóte s'adunaŭ în contra acestuĭ nenorocit oraș pentru a 'l cuceri! Din aceste triste timpurĭ nu ne remîn de cît Spitalul pentru ciumațĭ afară din Bucureștĭ, și biserica sf. Alexandru pe care Moruz [1]) n'avu timpul a o consacra, căcĭ fu distituit.

Afară de aceste flagele, trebuia să viă altele și maĭ marĭ causate de evenimentele ce se petrecéŭ în Turcia. Rescóla luĭ Pasvantoglu, Pașa de la Vidin, aruncă spaima și gróza pe amîndouĕ malurile Dunăreĭ; și Hangerliu e adus pe tronul țĕreĭ prin concursul acestor evenimente în locul luĭ Alexandru Moruz, care plătise scump domnia. El n'avu pas a 'șĭ scóte sumele cheltuite; cunóștem mórtea tragică a Hangerlîuluĭ ucis chiar în palatul sĕŭ, pe la 1799 [2]). După mórtea luĭ, Alexandru Vodă Moruz veni pentru a doua óră la domnie. Sub dînsul Pasvantliĭ intrară în țară, și înaintară pînă la Craiova trecînd sub sabie tot ce întîlniră în calea lor. Știrea sosireĭ lor strĕbătu îndată pretutindenĭ ca purtată de vînturĭ, și Bucureștiĭ coprinșĭ de o spaimă mare, s'ar fi despopulat cu totul, dacă Moruz prin purtarea sa n'ar fi liniștit puțin spiritele. Posițiunea însă era anevoe de susținut, și astă dată — lucru neobișnuit! — avurăm unicul exemplu al unuĭ prinț fanariot plătind Porțeĭ ca să fie distituit.

Dar lucrurile ajung la paroxism sub Mihail Șuțu [3]) care ia domnia pentru a treia óră. Starea de desorganisare în care se afla țara și efectele morale ce produsese regimul fanariotic asupra spiritelor, sunt demne de studiat. Nu numaĭ că statul se desorganisase; dar sufletele căzuse la o degradare care ar inspira simțiminte de milă, dacă disprețul n'ar fi maĭ tare. O mînă de ómenĭ determinațĭ impunea la miĭ de locuitorĭ. La 15 Maiŭ 1801, temerea Kîrjaliilor luĭ Pasvantoglu, despopulă maĭ tótă capitala: șapte-zecĭ miĭ locuitorĭ luară calea Brașovuluĭ, de frică numaĭ, părăsind tot și cătînd în fugă scăparea lor. Ideea d'a sta în contra inimicilor nu putea veni la nimenĭ. Ameţéla era așa de mare în cît prefera s'acopere calea pe o distanță de 20 ore și să se expue la o măcelărie sigură, de cît a se apăra. Mihail Șuțu nu numaĭ că nu luă nicĭ o disposiție pentru a împedica acéstă băjenarie uriașă; dar fu atins de spaima generală. Inșelînd pe boerĭ și pe Mitropolit cu care se înțelesese a merge în Moldova precum și pe Bimbașa Sava, căruia 'ĭ încredință privegherea orașuluĭ și 'ĭ promise în curînd plata lefilor armieĭ mercenare ce ținea, se prefăcu că se duce la un sat învecinat și fugi cu rușine în Transilvania. Boeriĭ urmară și dînșiĭ exemplul domnitoruluĭ, și căutară scăpare care în cotro putu; iar Bimbașa Sava vĕzîndu-se amăgit, luă în gónă pe domnitor, și nemerind familia domnéscă, o jefui pentru a plăti pe soțiĭ sĕĭ de arme.

Bucureștiĭ remîind astfel fără guvern, fără apărare și despopulat, o sémă de *craĭ*, pléva societățiĭ, es la lumină, desfundă pimnițele și cîrciumile, jefuesc curtea domnéscă și casele particulare și avînd în frunte tuiurile și stindardele curțeĭ, preîmblă în mijlocul libațiilor necontenite, mascarada domnieĭ prin stradele noroióse ale orașuluĭ. Capitala părăsită în discrețiunea luĭ Melamos bocceagiul, căpitanul lor, scăpă ca printr'o minune d'a fi prefăcută în cenușă; căcĭ eĭ luaseră decisiunea a cîștiga și nemurirea cu chipul acesta. Astă dată turciĭ restabiliră ordinea. Ceĭ ce țineaŭ garnisonă la Cotrocenĭ, se grăbiră a intra în oraș; Pașa de la Nicopolĭ și cel de la Rusciuk, aflînd cele ce se petrecéŭ în țară, nu întîrziară asemenea a sosi aci, și stréngul și sabia puseră capăt acestor saturnale ce aŭ luat în istorie numirea de *epoca desperaților*, ἡ ἐποχὴ τῶν ἀπελπιζμένων [4]).

Dar nenorocirile Bucureștilor n'avură un termen nicĭ în rîndul acesta. Alexandru Șuțu (1802) care ceruse domnia, fu în-

1) *F. I. Sultzer* t. III p. 642 sq.

2) *A. Sarai*. Nachricht über die Einstellung, Fortdauer und den gegenwärtigen Zustand der Evangelisch-lutherischen Gemeinde zu Bucarest im Fürstenthume der Walachei — St. Petersburg 1834.

3) Chrisovu de la 29 Aprilie 1751.

4) „ 4 Iulie 1777.

5) „ August 1814.

6) Istoria bisericéscă trad. de A. Geanoglu Lesviodax p. 407 și 437.

7) „1793 Noembre în 28". Aicĭ am însemnat de cînd s'a cutremurat pămîntul, era duminecă séra la césurĭ din nópte și fostaŭ mare și tare. S'a cutremurat pămîntul cît s'aŭ surpat și zidurile cele vechĭ (scris'am eŭ Stoica ogofătul dascălul bisericeĭ din Grecĭ ca să se créză)".

1) *Fotino*, trad. de G. Sion, t. II p. 182.

2) *Fotino*, trad. de G. Sion, t. II p. 189 și 190. — *Vaillant* t. II p. 268.

3) *Fotino*, trad. de G. Sion, t. II p. 195 sq.

(, *Fotino*, trad. de G. Sion, t. II p. 195 — 206. *Vaillant* t. II. p. 271.

sărcinat de Pórtă cu misiunea d'a aduna poporul, d'a regula starea lucrurilor și d'a plăti lefile armieĭ; însă boerimea emigrată, împreună cu mitropolitul, petiționă la Pórtă rugînd'o să le dea pe Constantin Ypsilant. Sultanul luînd în considerare cererea lor, Șuțu abia domni treĭ lunĭ.

Pe cînd Ypsilant înainta spre capitală însoțit de boeriĭ ce venise să 'l priméscă, ajungînd la satul Rădovanul, la 14 Octombre 1802, un cutremur înspăimîntător aduse prin sguduirile sale, ruina capitaleĭ și a celor-l'alte orașe ale țăreĭ [1]). Curtea domnéscă suferi atît în cît nu maĭ fu de locuit, și domnul fu silit să se tragă la Văcărești. Domnia luĭ Constantin Ypsilant începu cu acéstă catastrofă; și după cutremurul care trebui să schimbe fața orașuluĭ, Bucureștiĭ cercară din noŭ temerea Pasvantliilor care trecuse Dunărea în numĕr de 6000 cu scopul d'a preda și d'a arde capitala. Mĕsurile luate de domnitor în privința apărăreĭ [2]) abia împedicară o nouă *băjenie*. In al doilea an al domnieĭ, la 28 August 1804, Bucureștiĭ devin prada foculuĭ și ard în mare parte. Reproducem aci nota interesantă a unuĭ contimporan asupra acestuĭ trist eveniment: „Duminecă la 8 césurĭ ḑiua s'a aprins tîrgul, buricul „Bucureștilor, arḑênd tóte prăvăliile i hanul sf. Gheorghe, i „hanul Șerban Vodă, pînă în zidul hanuluĭ Colțiĭ și la vale „hanul luĭ Mihaiŭ-Vodă, Sărăria vechiă cu tîrgul Cuculuĭ, și la „vale pînă în casele Prîșcoveanuluĭ, și la deal tóte binalele „curțeĭ ceĭ vechĭ, pînă în casele luĭ Castrișie. Fiind focul pînă „la 8 césurĭ din nópte, dînd însă puținică plóie s'a și potolit. „Póte vor fi fost la 2000 prăvăliĭ cu case marĭ și micĭ și bolte, „ș.c.l. Domnind Constantin Alexandru Ypsilant Vodă [3])". Așa dar cutremurul de la 1802 și focul de la 1804, schimbară fórte mult vechia fisionomie a orașuluĭ.

Inundările (potópele) din al treilea an al domnieĭ luĭ Ypsilant aduseră țăreĭ și capitaleĭ eĭ pagube nu maĭ puțin simțitóre. In fine, acéstă domnie fatală, se termină în al treilea an prin fuga neașteptată a domnuluĭ vîndut în secret Rusieĭ și înștiințat la timp de acéstă putere, că Pórta vrea să îl piarză.

Constantin Ypsilant prin fuga sa, grăbi isbucnirea resbeluluĭ proectat de rușĭ [4]); și în acest rînd Bucureștiĭ fură din noŭ pustiiți, dar din altă causă. Armia otomană ocupînd orașul, puse pe boerĭ în posiția cea maĭ critică; căcĭ pe cînd se aflaŭ maĭ mult grăbiți de turcĭ ca să pregătéscă provisiunĭ pentru armată și să le dea baniĭ visterieĭ, eĭ primiră aceleașĭ ordine de la rușĭ. Diplomația nu 'șĭ maĭ putea dar avea locul și mulțĭ dintr'înșiĭ resolvară dificultatea fugind spre Brașov. Acesta fu un început de despopulare. Emigrarea cea mare proveni maĭ cu osebire din decisiunea luată de turcĭ d'a aștepta pe rușĭ chiar în Bucureștĭ. Un fior cumplit coprinse atuncĭ tot orașul și mitropolitul Dositeĭ cu boeriĭ ce nu plecase încă, cerură Pașeĭ grația d'a lăsa pe locuitorĭ să 'șĭ caute asigurarea vieţeĭ prin mănăstirĭ. Astfel Bucureștiĭ remase în mare parte pustiŭ. Dar pe cînd turciĭ se pregăteŭ să bombardeze mănăstirea Radu-Voda, în care se închisese patru sute Harvați d'aĭ luĭ Ypsilant, vestea sosireĭ rușilor se respîndește în capitală; clopotele începu să resune și turciĭ sunt coprinșĭ d'atîta spaimă în cît fug în tóte părțile goniți și măcelărițĭ de popor și de rușĭ [1]). Și astă dată rușiĭ fură primițĭ în capitală ca mîntuitorĭ. Știm însă ce se întîmplă în urmă; căcĭ la 1807, Miloradovicĭ mergînd să întîmpine pe turcĭ la Obileștĭ și lăsînd iarășĭ orașul fără apărare, Bucureștiĭ se pustiiră din noŭ și chiar domnul cu curtea sa, fugi în Moldova.

Bucurescii remînd sub rușĭ, pînă la 1813, țara putu să aprețuiască purtarea protectorilor; șase anĭ de suferințe și tractatul de la 1812 [2]) care despărția Basarabia de Moldova în folosul Țaruluĭ, dete tot de odată Românilor o probă de sinceritate protecțieĭ.

Sub Caragea, faimos prin condica sa, capitala țĕreĭ n'avu o sórtă maĭ bună. Iarna de la 1813 causă cele maĭ marĭ nenorocirĭ, prin asprimea eĭ, și pe la Decembrie, curtea Domnéscă din délul Spireĭ, luă foc într'o nópte și arse cu totul [3]). D'atuncĭ acéstă ruină luă numirea de *Curtea arsă*. Deosebit de acestea, ciuma care seceră prin țĕră la 70,000 suflete, aduse iarășĭ pustiirea orașuluĭ; Bucureștiĭ suferi în maĭ multe felurĭ sub acest domnitor; căcĭ aduse, afară de nenorocirile enumerate, prin cutremurul de la 1817, (22 Octombre) o nouĕ ruinare în oraș. In fine la 1818, Caragea, creatură a Rusieĭ, ca maĭ mare parte din domniĭ fanarioțĭ, simțind că Pórta voia să îl piarză, fugi din oraș după ce desecă tesaurul public, care cu averea ce adunase în țară, se ridică la 18.000,000 [4]).

Cu domnia luĭ Alexandru Șuțu atingem epoca desnodămîntuluĭ acesteĭ drame sîngeróse de un secol. Principiile mîntuitóre ale revoluțieĭ celeĭ marĭ a francesilor, biruințele strĕlucite ale libertățeĭ asupra despotismuluĭ, trîmbițate în tótă lumea, începuse a deștepta Europa orientală din amorțirea sa. Nimenĭ însă nu se maĭ gîndea la romînĭ. Un secol de sclavagiŭ sub guvernul fanariotic ștersese din memoria națiunilor un popor care se luptase timp îndelungat pentru civilisația și credința Europeĭ [5]). Intr'o țară în care administrare, armie, cler, instrucțiune, tóte funcțiile și tóte dregătoriile ajunsese în mîna fanarioților, aceștĭ veneticĭ abia maĭ cugeta că a existat o Romînie. Pentru dînșiĭ țara romînilor era țara lor: credéŭ că dobîndise un drept de impilare asupră'ĭ. Puținĭ romînĭ maĭ figura printre notabilĭ: nobilimea țăreĭ în care se maĭ păstrase simțul național, sdrobită de noua biurocrație, era aruncată în poporul din care eșise. Afară de acestea, numĕrul de aventurierĭ grecĭ, arnăuțĭ, bulgarĭ, sîrbĭ etc., care intrase în țară în timpul ocupăreĭ rusești și al domnireĭ luĭ Caragea, se înmulțise și maĭ mult sub guvernul slab al luĭ Alexandru Șuțu. Acéstă grămădire de ómenĭ fără căpătîiŭ, tolerată de domnitor, exercita cele maĭ marĭ cruzimĭ în țară și o mulțime de locuitorĭ părăsea vatra părintească pentru a căuta o viață maĭ liniștită pe malul drept al Dunăreĭ [6]). Astfel într'o epocă cînd fanarioțiĭ se gîndeaŭ maĭ puțin la deșteptarea națiuneĭ romîne, cînd numele de romîn era o rușine, cînd țara devenise maĭ mult de cît în orĭ ce timp un cîmp deschis intrigilor și influenților streine, Tudor Vladimirescul arboră stindar-

[1]) *Fotino*, trad. de G. Sion, t. II p. 219 și 212. — „La patru césurĭ din ḑi s'a cutremurat pămîntul fórte tare în cît tóte zidurile din Bucureștĭ și de afară de prin țară s'aŭ crăpat, unele și cele maĭ multe în . . . . . s'aŭ surpat". (Notă de Nicodim Arch. Greceanu).

[2]) *Bălcescu*. Puterea armată în țara romînéscă. — *Fotino*, trad. de G. Sion, t. II p. 215.

[3]) Notă din Nicodim Archimandritul Greceanu. — *Fotino*, trad. de G. Sion, t. II p. 217. D'atuncĭ stradele începură a deveni maĭ largĭ și maĭ regulate.

[4]) *Fotino*, trad. de G. Sion t. II p. 219. — *Vaillant* t. II p. 80.— *W. Wilkilson*. Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de Valachie, trad. de l'Anglois par M. . . Paris 1821 p. 92 et sq.

[1]) *Fotino*, trad. de G. Sion, t. II p. 228 et sq.

[2]) *Vaillant* t. II p. 287. — *W. Wilkinson* p. 106.

[3]) *Fotino*, trad. de G. Sion, t. II p. 261.

[4]) *Vaillant* t. II p. 302. — *W. Wilkinson*, p. III și Appendix No. 3 din acelașĭ volum.

[5]) *E. Quinet*, t. VI p. 13 Les Roumains. „Deux fois ils s'adressèrent au vainqueur de Lodi et de Marengo. C'était un homme de leur race, le représentant, le consul, peut-être le nouveau Trajan de l'Europe latine. Ne reconnaîtrait-il pas les vétérans et les colons du divin César? On raconte que Napoléon ne comprit rien au langage de ces hommes qui redemandaient leur vieux droit de cité italiote etc." *Vaillant* t. II p. 274.

[6]) Despopularea țăreĭ începuse încă din timpul luĭ Constantin Vodă Mavrocordat. Recensămîntul din 1741 aflase 147.000 familiĭ birnice; la 1746, abia maĭ eraŭ 70,000 și la 1757 un alt recensămînt dete numaĭ 35,000 familiĭ. Veḑĭ *Cogălniceanu*. Histoire de la Valachie p. 394 et 395.—Dacia t. II p. 239.

dul naționalității. La chemarea sa, țara întrégă tresări din adormirea ei ca dintr'un vis greŭ; dar puțini mai înțeleseră cuvintele sale patriotice; singur poporul 'l urmă pînă la óre care punct, și Tudor cădu victimă a trădărei streine, consacrînd cu viața sa, ca toți ómenii mari, regenerarea romînilor!

Propaganda cea mai căldurósă pentru liberarea Greciei începu într'o țară în care libertatea și demnitatea națiunei fusese mai mult călcată în picióre de acești noui apostoli ai libertăței. Negreșit admirăm eroismul poporului elen care știu să'și recîștige indipendența cu armele în mînă și prin sacrifice însemnate, și nu vom confunda nici o dată poporul grec cu sclavii din Fanar; însă în ceea-ce privește mișcarea cercată de greci pe pămîntul romînesc, n'o putem considera de cît ca un dispreț mai mult aruncat asupra poporului romîn. De aceia, scularea lui Tudor, nu numai că puse un termen regimului fanariotic, dar încă rĕsbună națiunea de acéstă nouă umilință, și paralisă în parte relele ce ea aducea asupră'i.

In acele timpuri Bucureștii devenise căminul eteriștilor. Mulți din romînî confundînd interesele națiunei lor cu ale streinilor, credură în chimera de libertate ce li se arăta și participară la partea comică a acestei conspirări de cluburi și de cafenele în care semnele recunóscerei se făceaŭ prin inele și tabacheri. Scenele despre care vorbim se terminară într'un mod mai tragic. Alexandru Șuțu muri otrăvit [1]), precum se dice, ca să nu trădea Turciei complotul ce se urzea; și Bucureștii primiră mai în aceleși timp, știrea ridicărei lui Tudor și intrărei lui Ypsilant în țară.

Așa dar timpii de băjenărie sosiră iarăși. Boerii divaniți și caimacamii lui Calimach, vĕdênd poporul în neastâmpăr și cerînd cu stăruință Divanului esplicări de cele ce se petreceaŭ, deteră prin proclamațiunea lor semnalul emigrărei după ce mai întîiŭ încredințară garda orașului lui Bim-bașa Sava. Boerimea și orășenii mai avuți deșertară dar capitala [2]), ridicînd tot ce puteaŭ: dar fórte puțini isbutiră d'a nu fi jăfuiți pe drum de mulțimea arnăuților care în mijlocul acestei anarchii, exercitaŭ cele mai mari tîlhării prin țară.

Evenemintele acestei epoce nu sunt atît de depărtate în cît să nu putem urma șirul lor, și multe din zidirile în ființă ne amintesc cîte un suvenir istoric. Dar să ne mărginim în cercul capitalei nóstre. Tudor sosi mai întîiŭ la Cotroceni, de unde adresă orășanilor proclamațiunea sa; d'aci la 18 Martie intră în capitală și voi să ocupe mitropolia; dar aflînd'o în mîinele arnăuților lui Sava care se găteaŭ a o apăra, se stabili la pólele dealului în casa lui Emanoil Brîncoveanul, și pandurii sĕi schimbară tótă nóptea focurile lor cu mercenarii lui Sava.

E curios a observa spiritul capitalei: boerii ce mai remăsese se arătară în contra lui Tudor, și mitropolitul după ce anunță orășenilor noul guvern, ar fi fugit cu dînșii dacă poporul nu s'ar fi opus, declarînd că: „că nici pe sf. Dumitru „nu 'l va lăsa să iasă din București, nici pe prea sfinția sa „mitropolitul să fugă, nici pe față, nici într'ascuns; pentru „că toți vor înconjura dealul Mitropoliei și 'l vor păzi diua și „nóptea [3]).“ Abia însă sosește Ypsilant la Colintina și boerii și mitropolit și chiar Bimbașa Sava merseră de i se închinară. Astfel Bucureștii deveniră scena în care trei partide 'și disputaŭ tărîmul: Tudor care representa națiunea, Ypsilant șeful eteriștilor și Sava care priimea instrucțiunile lui Calimah.

Fîntîna lui Mavrogheni, dispărută adi, ne aduce aminte întîlnirea lui Ypsilant cu Tudor. Șeful insurecțiunei grecești, turburat de planurile sale, la ivirea neașteptată pe scena politică a lui Tudor, căută a servi de dînsul ca de un instrument; dar cercarea lui fu deșartă, și despărțindu-se fără nici un resultat [1]). Tudor merse de se întări în Cotroceni.

Stindardul resculărei eteriștilor fu ridicat pentru prima óră, în capitală, pe casa d-lui Dumitrache Belu [2]); aci priimi consacrarea sa; d'aci purcese procesiunea insurgenților prin stradele orașului, dînd focuri de veselie, desfidînd în entusiasmul lor, tóte puterile unite ale Turciei, și augurîndu'și reîntîlnire la porțile Constantinopolului. Din nefericire eroismul acesta clasic care invoca umbra lui Epaminonda și a lui Temistoclu, degenera adesea în acte pe care le-a și pedepsit chiar legile Spartei, asupra hoțiilor, și Tudor, în unire cu Sava, pentru a le înfrîna, deteră voie orășenilor a 'și apăra cu armele în mînă, averea lor în contra *Zavergiilor*.

Dar cercările grele sosiră; Rusia desaprobă purtarea lui Ypsilant; Patriarcul afurisi insurecțiunea, și în fața pregătirilor Turciei și a atitudinei lui Tudor, Ypsilant ridică tabăra sa de la Colintina și se retrase la Tîrgoviște.

Tudor ocupă atunci puncturile cele mai strategice ale orașului adică; Mitropolia și monastirile Mihai-vodă și Radu-vodă [3]) însă nu pentru mult timp, căci aflînd despre intrarea turcilor în țară, se ridică din București, dînd și boerilor închiși în Belvedere libertatea d'a căuta scăparea în Transilvania.

Sosirea turcilor grăbi finele acestei drame. Ei intrară în capitală a treia di după ridicarea lui Tudor și tótă furia lor cădu asupra orașului. De la bariera podului Tîrgului d'afară pînă aprópe de casele lui Manuk [4]), un îndoit rînd de ómeni puși în țepi, mulți dintrînșii nevinovați, serviră a îndestula setea de rĕsbunare a lui Kehaia Bey. Cunóștem asemenea cele ce se urmară; Tudor trădat de ai sĕi, fu omorît de Ypsilant; Grecii fură bătuți mai în tóte întîlnirile cu turcii și bătaia de la Drăgășani înecă în sînge și sdrobi cu totul insurecțiunea grecilor.

Cele din urmă pagine din istoria acestor triste evenimente sunt cele mai fioróse. Sava se aștepta la o resplată pentru devotamentul cu care servise Pórta; dar turcii cunoșteaŭ purtarea sa înduiósă de la început, și'i pregăteaŭ mórtea cea mai tragică. Casele d-lui Dimitrache Belu, sgomotóse cîte-va luni mai nainte de primul entusiasm al eteriștilor, resunară, în acest rînd, de detunătura focurilor musulmane și serviră de scenă de omor. La 7 August, Sava, Deli Bașa Mihale și Ghencea, chemați de Kehaia Pașa ca să priméscă mulțumirile înaltei Porți, fură măcelăriți cu cea mai sălbatică cruzime dinpreună cu arnăuții ce'i însoțiaŭ, și trupurile lor despuiate fură aruncate pe cîmpia Oborului vechiŭ [5]).

Dar acéstă scenă nu se termină aci; căci Kehaia Pașa puind prețul de o mahmudea de fie-care cap de arnăut, măcelul se întinse și însîngeră tóte stradele orașului. Mulți din orășeni cădură victime nevinovate a acestei barbare mĕsuri. In timp de trei ore Turcii tăiară fără îndurare și cărară la capete; omorul s'ar fi putut prelungi și mai mult, dacă un negutător, ce era în favóre, n'ar fi observat pașei că capetele tăiate covîrșise cu prisos numĕrul arnăuțimei ce intrase cu Sava în Bucuresci [6]).

Biserica Olteni ne mai aduce aminte un episod din aceste scene sîngeróse. Vr'o trei-deci de arnăuți, comandați de un

[1]) *M. Cioranu*. Revoluția lui Tudor Vladimirescu, București, 1859 p. 9.— *Vaillant* t. II p. 310 et 311.
[2]) *M. Cioranu*, Revoluția lui Tudor Vladimirescu, p. 38 și 39.
[3]) *M. Cioranu*, Revol. lui Tudor Vladimirescu, p. 46 și 47.

[1]) *Vaillant*, t. II p. 312. — *M. Cioranu*, Revol. lui Tud. Vlad. p. 32 et sq.
[2]) *M. Cioranu*, Revol. lui Tudor Vlad p. 59.
[3]) idem idem p. 72.
[4]) idem idem p. 91.
[5]) idem idem p. 113, 114.
[6]) idem loc. citat.

Anastase Himariotul, închizîndu-se într'însa înfruntară cu bărbăție maĭ multe ore furia omorîtorilor; dar turciĭ dînd foc acoperămîntuluĭ bisericeĭ, îĭ siliră să o părăsescă, și copleșițĭ de numĕrul lor, periră pînă la unul [1].

Bătrîniĭ noștri 'șĭ aduc aminte cu grózǎ spectacolul ce înfățișa Bucureștiĭ în acele timpurĭ. Turciĭ, înăsprițĭ de resistența ce întîlnise, îmbătațĭ de triumful lor, exercită asupra-'ĭ, și în țara întrégă, actele cele maĭ barbare. Credința că principatele vor fi transformate în pașalîc ajunsese a fi atît de înrădăcinată, în cît la știrea sosireĭ prințuluĭ pămîntean, ceĭ maĭ fanaticĭ cercară a da foc orașuluĭ și a măcelări pe locuitorĭ [2]); dar din norocire focul fu mărginit în cuartierul Scaunelor [3]). Bucureștiĭ părea luat cu asalt și trecut sub sabie și foc: casele eraŭ pustiite și derăpănate, multe din bisericĭ transformate în grajdurĭ, pretutindenĭ ruine, și orașul întreg expus pe tot minutul la excesele hordelor nedisciplinate de Ianicerĭ. Astfel, Grigore Ghica, cel d'întîiŭ prinț pămîntén după un secol și jumĕtate de domnire fanariotică, intră în capitala țăreĭ în mijlocul desolațieĭ generale.

După cele ce vĕdurăm, Bucureștiĭ, din epoca luĭ Alexandru Ypsilant și pînă la intrarea luĭ Grigorie Vodă Ghica, fu cercat de atîtea nefericirĭ în cît e anevoe a admite o prefacere radicală în fisionomia orașuluĭ și o desvoltare însemnată în întinderea sa [4]). Așa dar, pentru a resuma epoca fanarioților în privința orașuluĭ, reproducem aci descrierea ce ne a lăsat Sultzer [5]).

„Bucureștiĭ are din vechime stradele podite cu grinzĭ de „stejar în loc de pavagiŭ; are asemenea fórte multe case de „boerĭ spațióse, dar rĕŭ întreținute și rĕŭ dispuse, de și clă„dite cu cărămidă. Aceste case nu păstrézǎ nicĭ o rînduială, „nicĭ o aliniere; ci sunt respîndite icĭ și colea, și aŭ în ge„nere grădinĭ și curțĭ despre strade.

„De la o margine pînă la alta a orașuluĭ în lungime trebue „apróре la o oră și jumĕtate, și în lărgime jumĕtate acest timp.

„Mulțimea bisericilor și capelelor, edificate parte de lemn „și parte de piatră saŭ cărămidă, care se urcă la numĕrul „60 și maĭ bine și care aŭ treĭ, cincĭ, pînă la nouĕ turnurĭ, „daŭ de departe acesteĭ localitățĭ spectacolul celuĭ maĭ stră„lucit oraș. Dar impresiunea dispare îndată; căcĭ de la in„trare daĭ de un îndoit numĕr de cociόbe în ruină, situate „d'alungul stradelor principale de la un capăt până la altul „și locuite de neguțătorĭ și de cîrciumarĭ."

[1]) *M. Cioranu*, loc. litat.

[2]) Turciĭ ce se aflaŭ in Iașĭ cercară cu maĭ mult succes, aceleașĭ acte de barbarie în contra capitaleĭ Moldoveĭ. *Vaillant*, t. II p. 321.

[3]) Vechiul tîrg de carne.

[4]) „Mahalale se găsește 67; mănăstirĭ cu chinoviĭ 28; bisericĭ de piatră 31; bisericĭ de lemn 20; paraclise 10. Curtea domnéscă înădită de Duca Vodă, o școlă domnéscă, case marĭ boereștĭ 35 și hanurĭ 7. S'a găsit în ființă și s'a însemnat de Mosiu, consilier care a șeḑut în casele mele din Bucureștĭ, mahalaua Verguluĭ. Subscris Stefan sin Constantin Greceanu vel Postelnic. (Notă scrisă pe scórța uneĭ vechĭ psaltirĭ între cărțile de la Greciĭ de sus). Datorim acéstă notă d-luĭ Stefan Greceanu, care ne spune că póte să fie scrisă între anul 1761 și 1802.

[5]) *F. I. Sultzer*, t. I p. . „Es hat sehr lange, anstatt des Pflasters mit eichenen Bohlen gebrückte Gassen, und sehr viele und grosse, aber schecbte verwahrte und gar nicht eingerichtete jedoch aus Backsteinen aufgebaute Bojarhäuser, welche in keiner Reihe oder Linie, sondern hin und wieder zerstreuet liegen, und gemeiniglich mit Gärten und mit Vorhöfen die Gassen gehen, versehen sind.

Von einem Ende bis zum andern hat man in der Länge beynahe anderthalb Stunden, und quer durch halb so lange zu gehn.

Die vielen Kirchen und Kapellen, theils von Holz, theils mit Steinen oder Ziegeln gebauet, deren etlich und sechzig hier sind, wovon eine jede drey, fünf bis neun Thürmchen hat, geben diesem Orte von weitem das Ansehen einer der prächtigsten Städte, welches sich aber gar bald verliert, wenn man gleich beym Eintritte die doppelte Reihe von schlechten Leemhütten, welche Kaufleute und Weinschenker längs den Hauptgassen vom Anfange bis zum Ende bewohnen, ansichtig wird".

VI.

Dîmboviță apă dulce,
Cine bea nu se maĭ duce.

Tóte dispară, tóte cad în uitare: eternitatea e numaĭ în mișcare, în acéstă lege de prefacere la care tóte sunt supuse; chiar vechile datine, chiar suvenirile s'ar sterge din memoria generațiilor, ne maĭ lăsând de cît o slabă urmă modificată în cursul timpuluĭ, dacă istoria, consciință viă a omenireĭ n'ar însemna diferitele fase ale desvoltăreĭ popórelor, și nu le-ar întări în credința progresuluĭ, acéstă religiune a timpilor modernĭ. Nicăerĭ nu încercăm maĭ cu putere simțimêntul nestabilitățeĭ de cît în țara nóstră, unde evenimentele politice contribuiră prin violința lor a ne strămuta dintr'o epocă într'alta și unde invasiile se prelungiră pînă în ḑilele nóstre. Cu tóte acestea, cînd ne ridicăm cugetarea pînă la logica care regulézǎ și domină lănțuirea faptelor, e cu putință a nu recunóște că țara a eșit triumfătóre din tóte cercările la care a fost supusă, și a nu crede în viitorul eĭ? Dacă pentru multe din popóre, civilisația la care aŭ atins, ne dă mĕsura viețeĭ lor naționale, n'avem noĭ óre meritul d'a ne fi conservat? și luptele sublime ale romînilor pentru independența țăreĭ nu sunt óre un semn de viață morală? Credem că e o virtute rară a lupta ast-fel cu destinul în timpĭ de secolĭ; orĭ-ce epocă critică dă naștere unuĭ eroŭ; Radu de la Afumațĭ, Michaiŭ Vitézul, Matheĭ Basarab, Șerban Cantacuzino și în fine Tudor, ne arată îndestul că țara n'a renunțat nicĭ o dată la moștenirea sa de eroism. Dar faptele Romînilor n'avură atît resunet în istoria omenireĭ și resbelele necontenite ale unuĭ popor pentru existența sa națională, acéstă luptă înverșunată între viață și mórte, care ar fi meritat să ne atragă simpatiile lumeĭ civilisate, trecură neobservate de cele-l'alte popóre, căcĭ se petreceaŭ la extremitățile Europeĭ și în întunericul sub care ne învĕluise inimiciĭ existențeĭ nóstre naționale.

După suferințele prin care trecu țara în timpul guvernuluĭ fanariotic, domnia luĭ Grigorie Ghica Vodă fu un început de renaștere, și spiritul național ar fi luat iarășĭ sborul sĕŭ, dacă protecțiunea Rusieĭ n'ar fi oprit chiar de la început aspirațiunile romînilor. Negreșit, nimenĭ nu va contesta că țara profită pînă la óre care punct de stipulările putereĭ protectóre cu Pórta; dar nimenĭ nu se maĭ înșală aḑĭ asupra scopurilor sale secrete; facerile de bine ale Rusieĭ fură o cursă continuă pe care evenimentele politice o învederară îndestul. Tóte libertățile stipulate de dînsa remaseră literă mórtă, și regulamentul organic care ridică dreptul de autonomiă națiuneĭ și consacră din noŭ privilegiul în țară, stă ca un document prețios de sinceritatea protecțiuneĭ și de servilismul protegiaților; căcĭ adesea faptele a cîtor-va degradézǎ o națiune întrégă.

Dar să revenim la subiectul nostru și să maĭ însemnăm cîte-va puncturĭ, maĭ nainte d'a cerca a resuma aceste studiurĭ. Bucureștiĭ, de și situat întro localitate anevoe de înbunătățit, păstrézǎ însă în liniile sale principale, în accidentele tĕrîmuluĭ, aspectul unuĭ oraș din cele maĭ pitoreștĭ. Aprecierile scriitorilor strĕinĭ sunt unanime pentru a recunóște cît e de favorat în acéstă privință. Am vĕḑut impresiunea luĭ Sultzer, prin care terminăm epoca fanarioților; astă dată să lăsăm cuvîntul unuĭ autor maĭ contimporan: „La óre-care depărtare „și dintr'un punct înalt, orașul Bucureștiĭ se presintă în chipul „cel maĭ plăcut privireĭ; amestecul caselor și arburilor 'ĭ dă „o frumusețe particulară, dar e asemenea uneĭ frumóse de„corațiunĭ de teatru, care farmecă privirea cînd e vĕḑută de „departe și care d'apróре nu presintă de cît o măsgălire gro„solană [1])." Nu voim a considera de apróре acest decor și a

[1]) *W. Wilkinson*. Tableau historique, géografique et politique de la Moldavie et de la Valachie, trad. de l'anglais. Paris 1821 p. 81.

da o descriere cu deamăruntul. Tabloul e de faţă; fie care póte să 'l judece; să ne fie însă permis a observa în trécăt că acéstă aparinţă amăgitóre ar fi putut deveni o realitate, dacă guvernele precedente şi orăşeniï ar fi făcut sacrificiile cuviincióse.

Aspectul architectural al oraşuluï remîne însă o cestiune secundară, cînd considerăm capitala nóstră în condiţiunile sale de curăţenie şi de salubritate. Aceste cestiunï trebuesc luate de maï sus. Fără a putea afirma care era sistemul de pavare într'o epocă maï depărtată, am vĕḑut că Sultzer ne spune că stradele eraŭ podite cu grindḑĭ de stejar sub fanarioţĭ, de unde le a remas şi numirea de *podurĭ*. Alt autor ne dă următórele noţiunĭ: „Stradele Bucureştilor nu sunt de cît „un pod în prelungire format de grinzĭ saŭ tălpĭ de stejar. „Cînd podul este bine construit şi bine întreţinut, e fórte co-„mod pentru pedeştri, dar devine, din contră, periculos maï „cu sémă pentru caï, cînd se învecheşte şi se neîngrijeşte în-„treţinerea sa. Orĭ cum, întrebuinţarea acestor podurĭ e nera-„ţională, costătóre şi ruinătóre pentru mulţimea nenumĕrată „de bucăţĭ de lemne din care era compus, fiind-că trebue re-„înoit la fie-care cincĭ saŭ şase anĭ [1])."

Pentru a da o idee de întreţinerea sa, să reproducem şi descrierea ce ne a lăsat Wilkinson:

„Stradele din amîndouĕ capitalele, şi putem ḑice şi din „cele-lalte oraşe ale aceste̮ï provinciï, sunt, fără excepţiune, „pavate cu bucăţĭ marĭ de lemn puse în curmeziş şi legate „între dînsele. In unile, suprafaţa e unită, dar într'altele „aceste grinzĭ sunt lăsate maï cu totul în starea naturală. „In timpurile ploióse ele sunt neîncetat acoperite de un no-„roiŭ adînc şi licuid, şi vara de o pulbere négră şi înţesată „pe care cea maï uşóră adiere o ridică în aer într'un mod „fórte vătămător pentru ochĭ şi plămînĭ, afară de aceste inconveniente, e de neapărată trebuinţă d'a le reînoi cu totul „la fie-care şése anĭ" [2]). Tot Wilchinson ne maï spune că sub aceste podurĭ se afla canale adîncĭ pentru scurgerea necurăţeniilor în Dîmboviţă, dar din lipsa de îngrijire aceştĭ scurgĕtorĭ eraŭ maï adesea astupaţĭ şi deveneaŭ în timpul căldurilor o causă de infecţie şi de bólele cele maï periculóse [3]).

Grigorie Ghica Vodă, cu tóte că se află într'o posiţie politică din cele maï anevoióse, nu neîngriji cu totul oraşul. La 1825, podurile de lemn dispărea după arterile principale şi Bucureştiï numĕra în fine patru strade aşternute cu piatră. Aceste strade, care păstréză încă numirea cea veche de *podurĭ*, sunt podu Mogoşóeï, podu Beiliculuï, podu Calicilor şi podu Tîrguluï d'afară. Dar din nefericire neîndemînarea lucrătorilor aduse o pagubă simţitóre oraşuluï, căcĭ cu acéstă prefacere, cea maï mare parte din fîntînile de sorginte făcute în timpul luï A. Ipsilant, fură stricate [4]).

Prefacerile ce a primit oraşul sunt marĭ, dar nu îndestul de radicale pentru a nu'l recunóşte în descrierile ce am reprodus. Am scăpat, în adevĕr, de podelĭ, care începură să dispară după cum vĕḑurăm, din timpul luï Grigorie Ghica Vodă, dar am dat de pavagele prăfuite, noroióse şi rĕŭ întreţinute de aḑĭ şi am cîştigat fórte puţin pentru curăţenia stradelor. Fiă-care timp cu modele şi apucăturile sale: sub Fanarioţĭ oraşul era podit cum s'ar podi o baltă; noï l'am aşternut cu piatră; e un progres, dar am creḑut că acésta era destul şi neîngrijind consolidarea pămîntuluï putreḑit şi mocirlos al podelilor, adoptînd din princip un mod vicios de pavare, neţiind socotélă de scurgerea apelor, de întreţinerea stradelor, am remas în noroĭ ca maï nainte.

Rîul, care şerpueşte în mijlocul capitaleï nóstre, n'a avut o sórtă maï bună. Suntem departe în adevĕr, de timpurile cînd Dîmboviţa curgea limpede şi rĕcorósă sub pădurile seculare care o adumbriaŭ. Natura măréţă a aceste̮ï localităţĭ a dispărut ca generaţiile de luptătorĭ care apĕrară acest colţ de pămînt strămoşesc, şi albia de nisip subţire a rîuluï stă îngropată încă aḑĭ sub stratele noroióse pe care timpul şi nepăsarea nóstră le-a lăsat a se grămădi d'alungul eï. Dîmboviţa e renumită pentru cualitatea undelor sale; virtutea ce avea d'a opri pentru tot-d'auna în capitală pe ceï ce le gustă, se păstréză încă; dar le-am cerut póte maï mult decît puteaŭ da, lăsîndu-le pînă aḑĭ să spele singure noróiele Bucureştilor, şi e timp, credem, a ne gîndi puţin la îmbunătăţirile ce reclamă, dacă nu în interesul rîuluï, cel puţin în interesul salubrităţeï oraşuluï.

E o lege care cîrmuieşte desvoltarea oraşelor, lege care resultă din diferitele raporturĭ ce se stabilesc de sine la formarea orĭ-căreï societăţĭ. In adevĕr, cu cît aceste relaţiunĭ sunt maï numeróse cu cît viaţa şi activitatea orăşenilor crează maï multe interese morale şi materiale, cu cît simţirea naţională se ridică maï sus, cu atît aceste marĭ centrurĭ sociale iaŭ o desvoltare maï regulată. Din acest punct de vedere oraşele sunt expresiunea societăţilor, aceste personalităţĭ viĭ supuse la propăşire şi declin. Principiul ce enunţarăm se póte lesne verifica prin exemple; dar să ne mărginim în cercul nostru şi să cercetăm pînă la ce punct îl putem aplica la noĭ

Am vĕḑut în acest studiŭ în care am cercat a urmări desvoltările oraşuluï, în paralel cu deosebitele fase istorice ale naţiuneï, că Bucureştiï fu maï întîiŭ o cetăţue, o sentinelă înaintată a vecheï capitale Tîrgoviştea. Geniul resbelelor presidă la nascerea sa şi dacă admitem tradiţia, stindardele luï Mircea fîlfîiră pe aceste ţĕrmurĭ ale Dîmboviţeï. Oraşul ce se ridică maï tîrziŭ sub protecţia cetăţuï, se formă cu anevoinţă ne avînd, cum am zis, nicĭ unul din elementele care 'ĭ ar fi putut asigura o stare maï înfloritóre, şi întîmpinînd, în organisarea socială a ţĕreï, un obstacol care se opuse din princip la o desvoltare regulată.

Ştim în adevĕr că libertatea e maï veche de cît despotismul în ţara nóstră; ceï ce se coborîră din munţĭ şi o împopulară eraŭ ómenĭ liberĭ. In acea epocă depărtată e de creḑut că proprietatea urbană saŭ rurală nu stabilea în naţiune nicĭ o deosebire de rangurĭ, nu da posesorilor pămîntuluï nicĭ un drept asupra ómenilor. Legăturile aceste̮ï marĭ familiï eraŭ basate pe respectul drepturilor cîştigate cu armele în mînă, şi astfel, tótă Romînia, ţăranĭ şi şefi militarĭ, trăiaŭ în armonie, fiind că naţiunea avea în temeliile eï dreptatea şi înfrăţirea. Dar prefacerile sociale făcură să înceteze de timpuriŭ acéstă stare de lucrurĭ. După mórtea luï Neagoe Basarab, naţiunea e împărţită în douĕ cîmpurĭ: d'o parte, clasa puternică a boerimeï care concentréză puterea în mîna sa, şi care prin luptele sale pentru domnie, da adesea strĕinilor ocasia d'a se amesteca în afacerile ţăreï; de cea-l'altă, poporul, cariatidă viă, care ducea tóte greutăţile statuluï. Din nefericire, resbelele necontenite pentru independenţă, opriră progresul naţiuneï în ideï, fură un obstacol pentru lucrarea aceia intelectuală, care dete naştere spirituluï de libertate şi inaugură în alte ţărĭ organisarea comunelor. Guvernul fanarioţilor dacă trecu asupra naţiuneï întregĭ nivelul absolutismuluï celuï maï degrădător, aduse puţine prefacerĭ în organisarea eï socială; căcĭ clasa boerimeï fu înlocuită de o biurocraţiă de miĭ de orĭ maï nesuferită, care se recrută în mare parte din strĕinĭ, şi d'abia în timpul res-

[1]) *Raicevicĭ.* Voyage en Valachie et en Moldavie, tradus din italieneşte de *M. Lejeune.* Paris 1822 p. 18.
[2]) *Wilkinson.* Op. cit. p. 80.
[3]) idem p. 81.
[4]) *Vaillant.* La Roumanie t. II p. 334.

culăriĭ luĭ Tudor Vladimirescu întîlnim o mișcare maĭ pronunțată în acest sens. In adevĕr, revoluția luĭ Tudor n'avu numaĭ de resultat încetarea domnireĭ fanariotice; ea fu tot-de-odată o revoluție socială, și dacă nu isbuti a smulge guvernul din mîinele biurocrațieĭ, pe care regimul regulamentar veni a o întări în privilegile sale de maĭ înainte, dete însă semnalul deșteptăreĭ spirituluĭ național. Așa dar viața civilă lipsi cu totul la noĭ; feodalitatea se prelungi pînă în ḑilele nóstre, și ca o consecință firéscă, instrucțiunea publică, comerciul, industria, nu luară nicĭ un sbor, și orașul purtă întipărirea societățiĭ care contribui a 'l forma.

Considerînd Bucureștiĭ în diferitele perióde ce însemnarăm, îl vedem reproducênd în întinderea și fisionomia sa tipul social, după care se modula. Cît timp reședința Domnitorilor rĕmase la *Curtea Veche*, viața și activitatea orașuluĭ eraŭ concentrate în prejurul acestuĭ punct, persóna Domnitoruluĭ representa principiul vital pe care se resima societatea din acea epocă. Maĭ tîrziŭ cînd clasa boerilor devine puternică, maĭ multe palate saŭ case boierești, maĭ multe edifice religióse se ridică afară din circonferința orașuluĭ vechiŭ și Bucureștiĭ perde caracterul de maĭ nainte, devine excentric. Acéstă mișcare, favorată cu timpul chiar de organisarea populațiuneĭ din oraș, împărțită în categoriĭ saŭ corporațiĭ, determină o desvoltare neregulată, căcĭ viața capitaleĭ țăreĭ se fracționă în maĭ multe centrurĭ fără legătură între dînsele și depărtate unele de altele. Ast-fel Bucureștiĭ, în lipsa unuĭ principiŭ de unitate, care să dirige mișcările sale, în lipsa uneĭ viețĭ civile regulate, care să prevază viitorul și să preside la formarea sa, a ajuns a avea o întindere nemărginită și aspectul uneĭ grămădirĭ de locuințe aruncate fără ordine.

Sunt momente în viața națiunilor în care orĭ-ce speranță pare a fi stinsă, și în care poporul demoralisat pare a iubi acest repaos al morțeĭ. Din norocire țara nóstră a străbătut acest period periculos pentru existența națională. Despotismul coruptor, sub care a zăcut atîta timp, fiind tot-de-odată sîngeros, a oprit'o d'a amorți; sunetile adormitóre ale meterhanelilor și tembelekilor fanariotice eraŭ însoțite de detunătura armelor de foc. Ast-fel, binele a născut din excesul rĕuluĭ, căcĭ sub aparința ruinelor, sub degradarea care acoperia națiunea la suprafață, se pregătia o sórtă maĭ bună pentru viitor, și Tudor aruncă țara din noŭ în viața activă.

Regimul regulamentar, silit a lua în considerare acéstă deșteptare a națiuneĭ, recunoscu libertățile orașelor pînă la óre-care punct. Stim însă în ce condițiunĭ se exercitară aceste drepturĭ, și libertățile municipale, menite a forma spiritul public și a crea o viață normală orașelor, nu numaĭ că nu atinseră acest scop, dar încă fură în neputință d'a le îmbunătăți în condițiunile lor materiale. Fără inițiativă, fără mijlóce pecuniare, paralisat în tóte mișcările sale de înrâurirea guvernamentală, orașul Bucureștiĭ, chiar azĭ e pus în imposibilitatea d'a realisa cel maĭ mic progres. Credem dar că e timpul a aduce aminte concetățenilor noștriĭ că ar fi o rătăcire din cele maĭ marĭ a maĭ întemeia drepturile orașuluĭ pe complesența putereĭ guvernamentale: orĭ-cît de liberale ar fi, tendințile sale centralisătóre o va conduce fatal a voi să domine.

Bucureștiĭ e încă aḑĭ sub tóte privințele, un chaos în care viața e neregulată, în care interesele sunt în luptă, și acéstă neregulare a ordinuluĭ moral ia o expresiune pipăită în forma orașuluĭ, în stradele sale, în necurățenia și lipsa de salubritate care domnesc pretutindenĭ. Pentru a face să înceteze tóte aceste inconveniente, pentru a centralisa niște lucrărĭ care sunt cu totul de atribuțiunile orașuluĭ, pentru a regula în fine pulsațiile acestuĭ mare corp, credem că trebue maĭ întîiŭ a constitui pe adevĕratele eĭ baze, puterea aceea care e sufletul orașelor libere.

Municipalitatea, într'un guvern constituțional, are o misiune din cele maĭ importante; instituțiile eĭ cată să fie tarĭ prin legĭ și prin obicee, ca să pótă exercita o înrîurire salutarie asupra societățeĭ și ca să realiseze îmbunătățirile atît de general simțite în ceea ce privește orașul nostru. Dacă libertățile comunale decurg din principiul suveranitățeĭ poporuluĭ, ele trebuesc neapărat să se desvoste în tótă întregimea lor. In adevĕr municipalitățile nu se cade a fi supuse statuluĭ de cît în ceea ce privește interesele generale ale națiuneĭ, și influența guvernamentală, în ceea ce se atinge de interesele lor propriĭ, nu póte să aducă de cît cele maĭ marĭ piedicĭ atît educațieĭ civile cît și desvoltărilor materiale ale comunitățeĭ. Nu voim printr'acésta a exagera întinderea atribuțiunilor municipale; este știut că pericolul póte veni maĭ lesne din aplicările centralisatóre ale unuĭ guvern, de cît din exercitarea drepturilor legitime ale unuĭ oraș. De cîte orĭ spiritul comunal s'a desvoltat fără de ingerința și presiunea guvernamentală, el a fost un element de ordine și de liniște publică, un principiŭ de independență și de putere pentru o națiune; din contră, pretutindenĭ unde guvernele aŭ cercat a se opune legitimeĭ desvoltărĭ a tendințelor sociale, resultatul a fost desordinea și anarchia.

In istoria civilă a capitaleĭ nóstre nu întîlnim nicĭ una din acele scene sîngeróse, care inaugurară deșteptarea spirituluĭ comunal în orașele Europeĭ occidentale. Drepturile municipale ale colonilor romanĭ din Dacia aŭ dispărut pe nesimțite în secolul nostru de mijloc; dar aḑĭ cînd romîniĭ intră iarășĭ în viața tradițională a popórelor civilisate, cînd 'șĭ reiaŭ locul printre națiunile libere de gintă latină, eĭ trebue să fie geloș, de acele drepturĭ părinteștĭ. Dorința tutulor romînilor de a vedea națiunea lor constituită pe basa principiilor liberale, va înlesni, credem, organisarea municipalităților romîne. In timpul nostru nicĭ un element de resistență seriósă nu póte să oprescă îndelung aplicarea uneĭ instituțiĭ prescrisă chiar în convențiune [1]).

Bucureștiĭ, cu populația sa numerósă, cu vasta sa întindere care-ĭ implică aḑĭ tóte necesitățile uneĭ adevĕrate capitale, simte maĭ mult de cît orĭ-care oraș romînesc, trebuința de a avea drepturile sale municipale așezate pe base temeinice; el simte încă, credem, în momentul de față, trebuința de a 'șĭ vedea marginile sale, restrînse într'un spațiŭ maĭ în raport cu mijlócele materiale ale municipalitățeĭ locale, în care să se pótă introduce tóte înbunătățirile neapărate pentru capitala Romînieĭ.

In urma acestor studiĭ în care am căutat a expune principalele fase ce a încercat orașul Bucureștiĭ în cursul istorieĭ țĕreĭ, ne vom sili cu timpul a studia acéstă capitală sub raportul îmbunătățirilor ce s'ar putea face într'însa pe viitor.

RESERVORIUL DE COMPENSAȚIE

Printre importantele lucrărĭ executate de Primăria Capitaleĭ, și despre carĭ cititoriĭ *Analelor* aŭ avut ocasiunea de a lua cunoștință, trebue să prenumerăm și marele reservoriŭ de compensație ce s'a ridicat pe bulevardul Ferdinand.

Acest reservoriŭ, a căruĭ capacitate este de 730 m. cubĭ de apă, are de scop de a se inmagazina la extremitatea unuĭ apeduct principal, o cantitate suficientă de apă, care să asi-

[1]) „Instituțiile municipale atît cele orășeneștĭ cît și cele rurale vor dobîndi tótă desvoltarea cîtă coprinde stipulările acesteĭ convențiĭ" Art. 46.

gure neîntreruperea alimentăriĭ orașuluĭ, în cas de reparațiĭ a apeductuluĭ.

Proectul acesteĭ importante lucrărĭ a fost studiat și esecutat de d-nu architect G. Mandrea.

Reservoriul are 42^{m} înălțime, ear diametrul luĭ la basă este de $18^{m}.70$. Lucrarea e făcută în fer, piatră și cărămidă lucrate cu cea maĭ mare îngrijire.

Parterul acesteĭ construcțiunĭ e ocupat de grajdurĭ și remise pentru pompierĭ, la etajul I este cazarma pompierilor, la etajul II este inspectoratul serv. apelor și laterna din vîrf va servi ca punct de observație pentru cazurĭ de incendiŭ, și care e menit a ramplasa serviciile ce le aducea turnul Colțeĭ. Cum vedem dar, sa tras tóte folósele din acéstă construcțiune.

Vederea de la înălțimea foișoruluĭ asupra Bucureștiuluĭ și cîmpiilor este fórte întinsă, ast-fel că orașul nostru posedă acum un punct de observație, demn al altor orașe.

Intréga construcțiune costă numaĭ suma de 200,000 leĭ; pentru a ajunge însă la acest resultat, s'a făcut tóte economiile posibile în modul de a construi. Ast-fel zidurile s'aŭ subțiat făcîndu-se firidĭ marĭ, carĭ se văd în fațada exterióră. Invelitórea repausează chiar pe calotă, căcĭ alt-fel nu s'ar fi putut esecuta zidurile împrejurul rezervoruluĭ (caloteĭ) propriŭ zisă numaĭ de 1/2 cărămidă grosime. Zidurile încungiurătóre însă, aŭ la basă o grosime de 3.00^{m}, din cauza greutățiĭ enorme a construcțiuneĭ. Fundațiunele sunt esecutate de beton de ciment, soclul, cornișele principale și consolele sunt de piatră tare, iar tencuelile în exterior s'aŭ esecutat cu var hidraulic, pentru a resista maĭ bine intemperiilor.

Acéstă lucrare demnă de remarcat, face onóre architecților romînĭ.

MINISTERUL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNEI PUBLICE

Numirĭ în serviciul de architectură

Prin decretul regal No. 2474 din 20 Iulie 1891, d. architect R. Nedelescu a fost numit în postul de architect ajutor al serviciuluĭ de construcțiĭ și architectură de pe lîngă ministerul instrucțiuneĭ publice și al cultelor, post din noŭ creat prin budgetul anuluĭ curent.

D. R. Nedelescu 'șĭ-a făcut studiele la scóla de bele-arte din Paris.

Felicitările nóstre colegului, precum și Ministruluĭ ce a știut să facă o așa de fericită alegere.

Nuoĭ numirĭ în Comisiunea monumentelor

Este timp îndelungat de cînd architecțiĭ romînĭ reclamă punerea în aplicare a regulamentuluĭ de la 1874, privitor la comisiunea monumentelor publice.

De și prin acel regulament se stabilește că comisiunea va fi *architecto-archeologică*, totușĭ, pînă maĭ dilele trecute nu se găsise cu cale a se numi în comisiune nicĭ un architect.

Fostul ministru al instrucțiuneĭ publice și al cultelor, d. G. D. Teodorescu, maĭ bine voitor pentru corpul de architecțĭ și maĭ doritor de legalitate, a făcut un *pas înainte*, numind doĭ architecțĭ în acea comisiune, pe lîngă ceĭ *opt nearchitecțĭ*.

Următorul decret publicat în *Monitorul oficial*, ne-a confirmat începutul de aplicare sinceră a disuluĭ regulament:

CAROL I,

Prin grația luĭ Dumnedeŭ și voința națională, Rege al Romînieĭ,

La toțĭ de față și viitorĭ, sănătate:

Asupra raportuluĭ ministruluĭ Nostru secretar de Stat la departamentul cultelor și instrucțiuneĭ publice sub No. 2504 din 1891; 14 Aprilie 1890,

Vĕdênd decretul Nostru No. 1307.

Am decretat și decretăm:

Art I. D-niĭ Al. Orĕscu, architect și rector al Universitățeĭ din Bucurescĭ, și Dimitrie Maimarol, architect al ministeruluĭ de interne, se numesc membri aĭ comisiuneĭ monumentelor publice, conform art. 2 din regulamentul promulgat la 7 Aprilie 1874.

Art. II și ultimul. — Ministrul nostru secretar de Stat la departamentul cultelor și instrucțiuneĭ publice este însărcinat cu esecutarea acestuĭ decret.

Dat în Bucureștĭ, la 27 Maiŭ 1891.

CAROL

Ministru cultelor și instrucțiuneĭ publice
G. Dem. Teodorescu — No. 1603

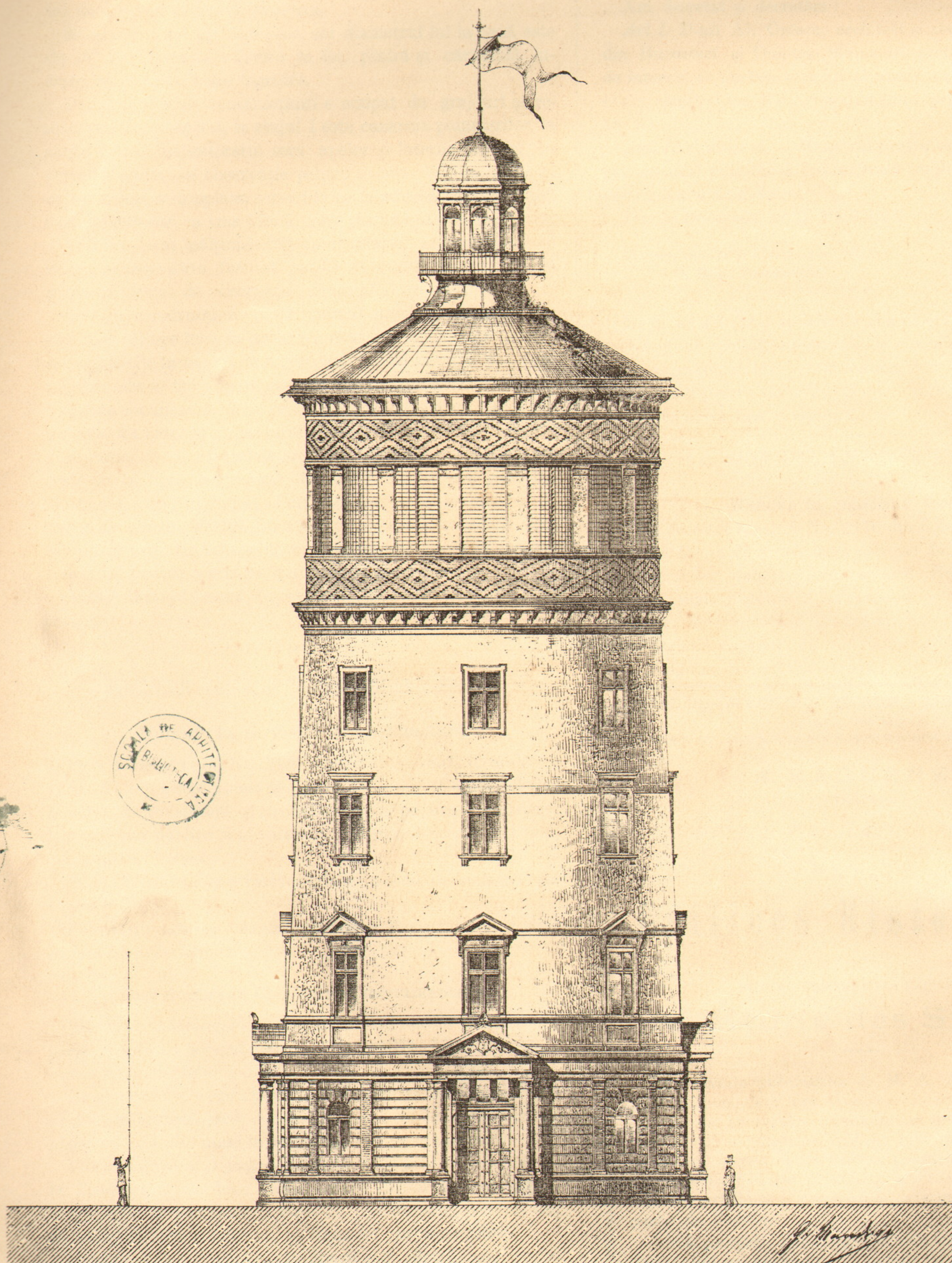
* * *

De și nu s'a dat o satisfacție complectă drepteĭ reclamațiĭ a architecților romînĭ, întocmindu-se o comisiune din noŭ și conform regulamentuluĭ, totușĭ suntem datorĭ să mulțumim d-luĭ Teodorescu pentru numirile făcute, și sperăm că în curênd dreptatea se va face complectă.

MINISTERUL LUCRĂRILOR PUBLICE

Numire în consiliul technic

Prin decretul regal cu No. 2170 din 3 Iulie 1891, după propunerea făcută de d. ministru secretar de Stat la departamentul lucrărilor publice, prin raportul No. 6855, d. Grigore Cerchez, inginer-architect, se numesce pe diua de 1 Iulie 1891, în postul de architect al acestuĭ minister, atașat pe lîngă consiliul technic superior, cu vot deliberativ, post creat din noŭ prin budgetul exercițiuluĭ curent.

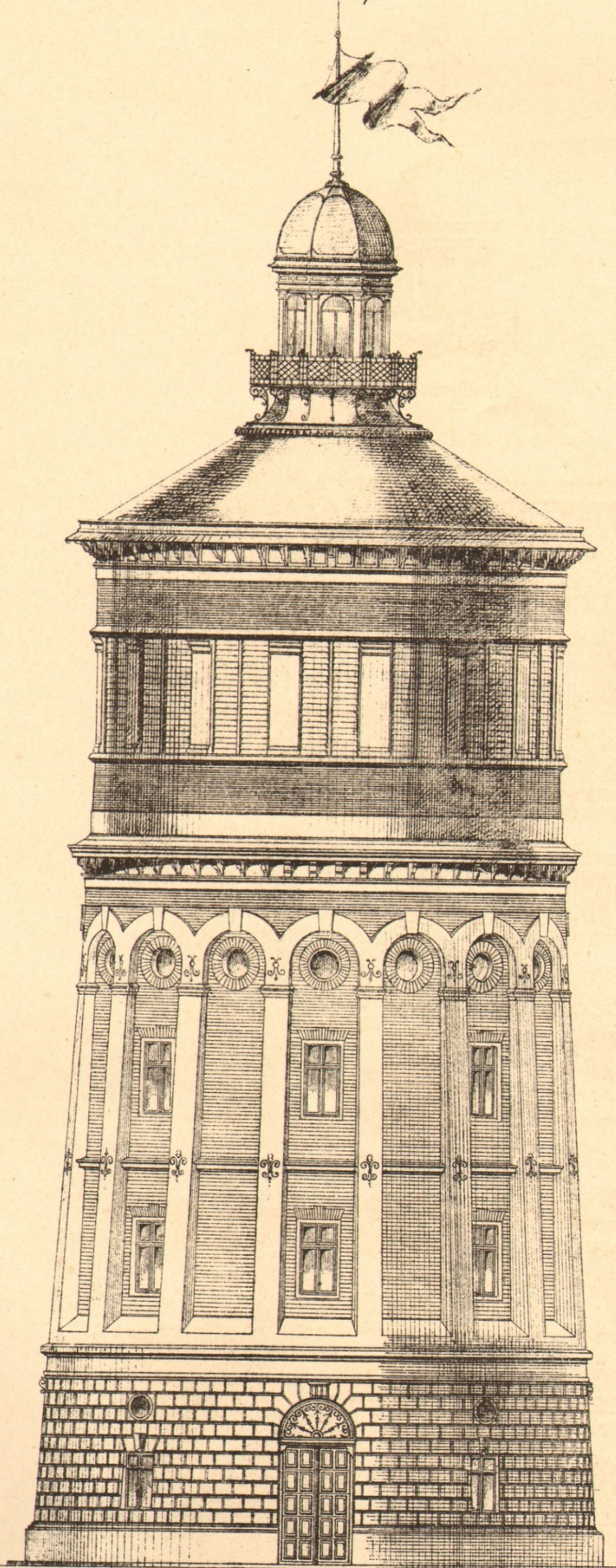

PRIMUL PROECT

Proiect pentru Reservoriu de apă

Fațada

Scara de 0.01 p m

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 metri

PROECT ESECUTAT

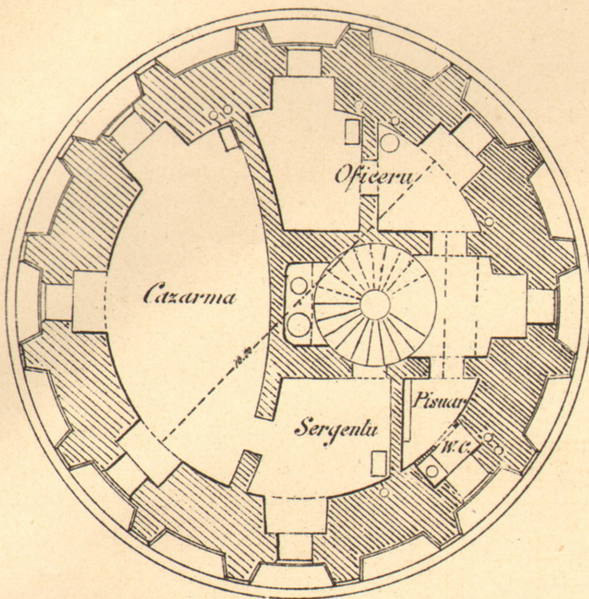

Proiect pentru Reservoriŭ de apă

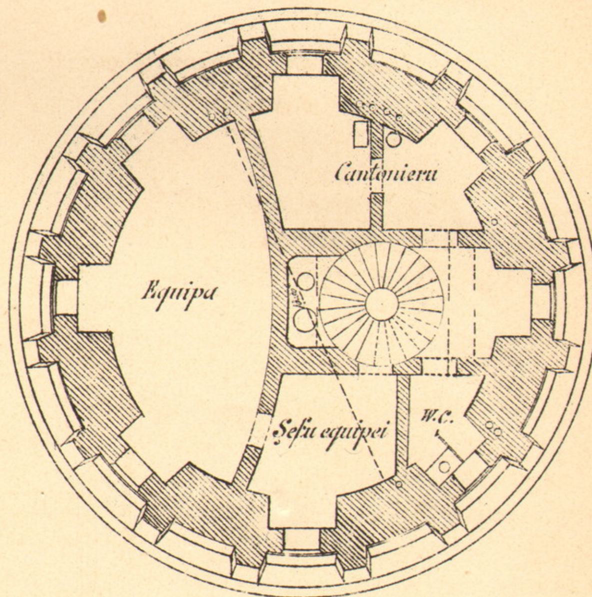
Secţiunea verticală

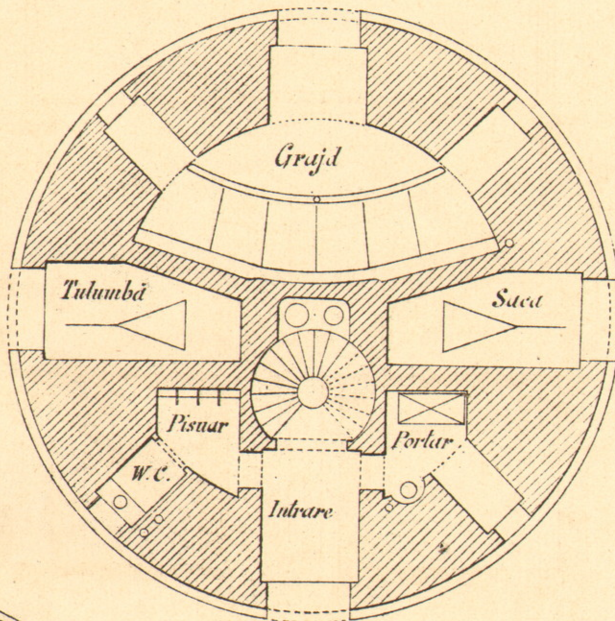
ETAGIUL I

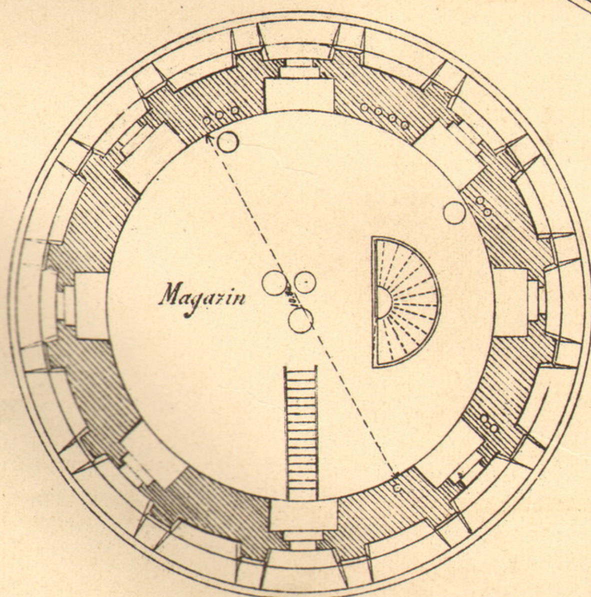
ETAGIUL II

PARTERRE

ETAGIUL III

ETAGIUL IV

